

UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE

FAKULTA STEDOEURÓPSKYCH ŠTÚDIÍ

FOLKLÓR AKO NOSITEĽ TRADÍCIÍ V MOJOM REGIÓNE

Bakalárska práca

2012

Zuzana Turčanová

UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE

FAKULTA STREDOEURÓPSKÝCH ŠTÚDIÍ

FOLKLÓR AKO NOSITEĽ TRADÍCIÍ V MOJOM REGIÓNE

Bakalárska práca

Študijný program: stredoeurópska areálová kultúra (Jednoodborové štúdium,
bakalársky I. st., denná forma)

Študijný odbor: 3.1.2 kulturológia

Školiace pracovisko: Katedra areálových kultúr

Školiteľ: prof. PhDr. Tibor Žilka, DrSc.

Konzultant: Mgr. Veronika Trstianska

Nitra 2012

Zuzana Turčanová

Čestné vyhlásenie

Čestne vyhlasujem, že som bakalársku prácu vypracovala samostatne s použitím dostupných literárnych zdrojov, ktoré uvádzam v zozname použitej literatúry.

Nitra 2012

.....

Zuzana Turčanová

Pod'akovanie

Ďakujem mojej konzultantke Mgr. Veronike Trstianskej za cenné rady, odborné vedenie a podporu, ktorú mi poskytla pri vypracovaní bakalárskej práce. Zároveň ďakujem pánovi Mgr. Mariánovi Hlavatému, PhD. za poskytnuté informácie potrebné pre vypracovanie bakalárskej práce.

ABSTRAKT

TURČANOVÁ, Zuzana: Folklór ako nositeľ tradícií v mojom regióne. [Bakalárska práca]. Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre. Fakulta stredoeurópskych štúdií; Katedra areálových kultúr. Školiteľ: prof. PhDr. Tibor Žilka, DrSc. Nitra: FSS, UKF, 2012. 49 strán.

Bakalárska práca je venovaná predstaveniu folklóru ako nositeľa ľudovej kultúry a tradíciám folklóru v Nitrianskom regióne. Ľudová tvorba je podávaná formou tanečnej, hudobno-spevnej alebo ústnej komunikácie, ktorá sa prezentuje vo viacerých podobách. Hlavným predstaviteľom ľudovej kultúry je jednoduchý ľud. Vyvrcholením činnosti folklórnych kolektívov je ich účasť na rôznych podujatiach, festivaloch a súťažiach. Vývoj folklóru, jeho členenie, štylizácia a funkcie, popis folklorizmu na Slovensku sú súčasťou tejto práce. Zámerom je aj predstaviť ľudové zvyky Nitrianskeho kraja, ich charakter a mnohé formy. Bádateľia, zberatelia a priaznivci folklóru uskutočňovali mnohé výskumy zamerané na dokumentáciu a zachovanie dávnych tradícií. Výsledky jedného výskumu zo západného Slovenska sú uvedené v bakalárskej práci. Mládežnícky folklórny súbor Furmani je umelecké teleso pôsobiace v Nitre. Pozoruhodné je priblížiť jeho zameranie, podrobný popis činnosti, popis typického ľudového odevu a spôsob riadenia, ako aj financovania. Prostredníctvom dotazníka, vytvoreného pre účely bakalárskej práce, boli získané mnohé cenné informácie o členoch súboru Furmani.

Kľúčové slová: folklór, ľud, tradície, Nitriansky región, Furmani.

ABSTRACT

TURČANOVÁ, Zuzana: Folklore as the representative of the traditions in my region. [Bachelor's thesis]. Constantine the Philosopher University in Nitra. Faculty of Central European Studies; Department of Range cultures. Supervisor: prof. PhDr. Tibor Žilka, DrSc. Nitra: FSŠ, UKF, 2012. 49 p.

The whole thesis is devoted to the demonstration of folklore as the representative of folk culture and the folklore traditions in Nitra region. Folk art is passed on by dance, music and singing or oral communication which is presented in various forms. The simple people are the main representatives of folk culture. The culmination of the folklore teams' actions is their participation in the different events, festivals and competitions. The thesis is also concentrated on the folklore evolution, its division, wording, functions and the description of folklorism in Slovakia. The purpose is to present the folk customs of Nitra region, their character and many forms. The researchers, the collectors and the following realized many researches focused on documentation and keeping of the ancient traditions. The results of one research from Western Slovakia are put in the thesis. The youth folklore company called Furmani is the art ensemble acting in Nitra. It is remarkable to elucidate its approach, detailed description of the action, description of the typical folk costume and way of the management and financing. Much valuable information about members of Furmani ensemble was got by created questionnaire for the thesis purpose.

Key words: folklore, people, traditions, Nitra region, Furmani.

OBSAH

ÚVOD	9
1 FOLKLÓR A FOLKLORIZMUS	
1.1 Pojem folklór a jeho členenie	10
1.2 Prehľad folklorizmu na Slovensku	12
1.3 Historický pôvod folklórnych kolektívov	14
1.4 Folklórne slávnosti, festivaly a súťaže	15
2 FUNKCIE FOLKLÓRU A JEHO MIESTO V SÚČASNOSTI	
2.1 Hrozba postupnej straty folklóru	18
2.2 Nositelia folklóru	19
2.3 Repertoár folklóru a jeho etnické funkcie	21
2.4 Štylizácia a úloha folklóru	23
3 FOLKLÓRNE TRADÍCIE V NITRIANSKOM REGIÓNE	
3.1 História a výskum	26
3.2 Výsledky výskumu, spoločenské príležitosti spojené s tancom a hudbou	27
4 FOLKLÓRNY SÚBOR FURMANI NITRA	
4.1 Životopis Mgr. Mariána Hlavatého, PhD.	32
4.2 Vznik a história folklórneho súboru Furmani	33
4.3 Členenie a financovanie folklórneho súboru	34
4.4 Typický ľudový odev a úprava zovňajšku členov súboru, choreografia a repertoár	37
4.5 Folklórne súťaže, prínos a vízie do budúcnosti folklórneho súboru Furmani	39
4.6 Dotazník a jeho vyhodnotenie	41
ZÁVER	42
ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY	44
PRÍLOHY	47

ÚVOD

Folklór ako súčasť ľudovej kultúry je nevyčerateľným zdrojom bohatých ľudových tradícií. Jeho poznávaniu, skúmaniu a hodnoteniu sa venuje veľké množstvo odborníkov. Je to oblasť, ktorá tu bola už od dávnych čias, zasahovala do života nielen jednoduchých ľudí, ale aj vyšších spoločenských vrstiev. Tak je tomu aj v súčasnosti, prejavy ľudovej kultúry sa naďalej šíria, jeho znaky, formy a podoby sa posúvajú z generácie na generáciu, vplývajú na rozvoj a prezentáciu každého národa.

Bakalárska práca sa venuje zobrazeniu folklóru ako významného predstaviteľa folklórnych zvykov. Hlavným cieľom je priblížiť a predstaviť tradície daného regiónu, podporiť vývoj dlhoročnej snahy zachovať kultúrne hodnoty. Je rozdelená do štyroch kapitol. Prvá z nich vysvetľuje samotný pojem folklór, jeho vedecké rozdelenie, poskytuje informáciu o historickom vývoji folklorizmu a ľudových skupín na Slovensku a význame folklórnych podujatí a festivalov.

Druhá kapitola poukazuje na súčasnú modernú dobu, ktorá určitým spôsobom spomaľuje rozvoj folklóru; na spoločenské vrstvy, ktoré prispeli k tvorbe ľudového programu a stali sa jeho predstaviteľmi; na funkcie, úlohy a formovanie folklóru v dnešnej dobe.

Výskum, ktorý sa konal na území západného Slovenska priniesol bohaté informácie o rozličných prejavoch ľudovej tvorby a o činiteľoch, ktoré vplývali na tvorbu folklóru. Jeho podrobný prehľad a výsledky sú súčasťou tretej kapitoly.

Posledná kapitola zobrazuje folklórny súbor Furmani so sídlom v Nitre a jeho umeleckého vedúceho a choreografa Mariána Hlavatého. Ďalej zobrazuje vnútorné členenie súboru, neľahký spôsob finančného zabezpečenia, tanečný repertoár, ľudové oblečenie a úspechy tohto súboru. V prílohe sa nachádza dotazník poskytnutý členom súboru Furmani a na základe jeho vyplnenia je vypracované vyhodnotenie, ktoré je zachytené v tejto kapitole.

1 FOLKLÓR A FOLKLORIZMUS

1.1 Pojem folklór a jeho členenie

Pod pojmom folklór sa chápu kultúrne javy uskutočňované formami ústnej, tanečnej hereckej, dramatickej a hudobno-spevnej spoločnej komunikácie. Prejavuje sa vo viacerých typoch a variantoch a podlieha kolektívnym normám určitého miestneho spoločenstva alebo sociálnej triedy. Predstavuje kultúrne aj sociálne vzťahy konkrétneho prostredia, jeho morálne i estetické názory. (Slovensko, kultúrny profil. 2010. [online].)

Folklór je časťou väčšieho systému kultúry. Pomenováva sa zreteľnými pojmami ľudová kultúra alebo tradičná ľudová kultúra. Ľudová kultúra je utvorená zväčša sociálnymi triedami, ktoré mali špecifický druh kultúrnej tvorby v dôsledku svojej životnej situácie. Tradičná ľudová kultúra sa vyvinula prostredníctvom odovzdávania a posúvania slovesných, obradových prejavov a skutočných údajov o ľudovej tvorbe. (LEŠČÁK, M. – SIROVÁTKA, O. 1982. s. 10 – 16.)

Typickým znakom folklóru je synkretizmus, čo značí prelínanie viacerých výrazových prostriedkov v jednotlivých folklórnych prejavoch. Hodnotiaci systém tvorí slovesný, tanečný a hudobný folklór. Folklór má v medzinárodnej vede rozličné významy, buď predstavuje len ľudovú slovesnosť, alebo niekde región duchovnej kultúry.

Slovesná folkloristika, etnomuzikológia a etnochoreológia ako špeciálne disciplíny etnológie¹ sa venujú vedeckému skúmaniu folklóru na Slovensku. Slovesný folklór predstavujú slovesno-dramatické, slovesné, písané aj ústne prejavy folklórnej tradície. Rozdeľuje sa na viacero kategórií a žánrov. Zaraďujeme sem hádanky, povesti, rozprávky, legendy, porekadlá, príslovia, pranostiky, rozprávania zo života aj anekdoty.

Hudobný folklór – ľudová tvorba zastúpená piesňami, nástrojovou hudbou a všetkými hudobnými formami. Hlavným predstaviteľom je hudba, ako aj prejavy so sprievodom hudobných výrazových prostriedkov. Na Slovensku sa hudobný folklór menil a vyvíjal niekoľko storočí, ale dodnes sa v ňom prejavujú mnohé historické znaky. Ľudová kolektívna (ansámblova²) hra, ľudové hudobné nástroje a ľudový hudobný spev sú najpočetnejšími prejavmi hudobného folklóru. Ľudový spev tvorí hlavný hudobno-vyjadrovací prostriedok z dedinského prostredia. Ľudovým spevákom môže byť každý, kto pozná miestny, regionálny repertoár a má interpretačné schopnosti. Mužský repertoár býva

---

¹ Etnológia – veda zaoberajúca sa hmotnou a duchovnou kultúrou. (KAČALA, J. a kol. 1997. s. 149.)

² Ansámbl (pôvod z francúzskeho slova ensemble) – súbor, zbor, obyčajne divadelný. (KAČALA, J. a kol. 1997. s. 49.)

spojený s typickými mužskými činnosťami, tak vznikli vojenské, pastierske, regrútske a iné piesne. Ženy sa zamerali viac na piesňové žánre, ktoré sú lyrické, archaickejšie alebo pamäťovo náročnejšie. Súhrnná povaha spevného prejavu závisí od miestnej hudobno-folklórnej tradície, ako aj od pôsobenia okolia. Ľudové hudobné nástroje - nástroje pre vznik zvuku alebo tvoriace zvuk, ktorý je použiteľný v rámci sólových hudobných prejavov, detských hier, ale aj v ansámbovej hre. Delíme ich na dve základné skupiny, ktoré sa uplatňujú sólovo alebo v kolektívnej hre, a to ľudové zvukové nástroje a ľudové hudobné nástroje. (ELSCHEKOVÁ, A. – ELSCHEK, O. 2005. 220 s.)

Ľudová kolektívna hra je štýlovo a výrazovo veľmi pestrá. Kedysi predstavovala prevažne hudobný sprievod k tancu, neplnila úlohu hudby na počúvanie. Na jej rozvoj mala veľký vplyv cudzia (neslovenská) skupina – Rómovia. Rozlišujeme viacero druhov kolektívnych združení:

- a) Gajdošská muzika – zlúčenie gájd a huslí;
- b) Sláčiková hudba;
- c) Cimbaloá hudba.

Ľudová pieseň je vývojovo a druhovo odlišný hudobno-slovesný prejav nenáročnej zostavy, prevažne neznámeho pôvodu, podmienený tradíciou. Šírla sa kolektívne a väčšinou ústnou (spevnou) formou. Celý repertoár tvorí súhrn piesní a skladieb rozličnej povahy a pôvodu, ktoré sú vďaka ústnemu šíreniu premenlivé a oblastne pestré.

Ľudové divadlo vyplýva z mimovoľnej tvorby divadelných znakov, ktorými sú premena človeka na postavu, používanie masiek, kostýmov, rekvizít, využívanie gesta, mimiky, jazykových prostriedkov, dialógov, monológov, náznaky dramatického zauzlenia a podobne. Tieto prvky sa objavujú v mnohých folklórnych prejavoch, obradoch, hrách, stretáme sa s nimi aj v spevnej, tanečnej a rozprávačskej interpretácii. Za najstaršie skupiny ľudového divadla sa pokladajú obradové hry, mladšiu skupinu predstavujú vianočné hry.

Tradičný ľudový tanec predstavuje tanečné a pohybové umenie, najmä vidieckeho, ale aj meštianskeho obyvateľstva. V minulosti boli jeho autormi a predstaviteľmi hlavne remeselníci, pastieri a roľníci. Zaradujeme sem aj tance prevzaté z iných kultúrnych a etnických oblastí, ktoré sa postupne prispôbili lokálnym podmienkam a šírili sa ďalej. Typické ľudové tance majú zmiešaný charakter. (Slovensko, kultúrny profil. 2010. [online].)

1.2 Prehľad folklorizmu na Slovensku

V priebehu vývoja spoločnosti sa mnohokrát stýkame s javom, ktorý pomenujeme folklorizmus. Objavoval sa v rôznych spoločenských a kultúrnych podmienkach a podobách s rozličnou intenzitou. Ľudová kultúra sa vyskytovala v prostredí pre ňu neznámom, nezvyčajnom, napríklad využívanie strihov a vzorov ľudového odevu, foriem ľudovej architektúry a ozdôb v mestskej architektúre, ľudovej slovesnosti v literatúre a podobne. V minulosti nebol predstaviteľom folklorizmu ľud - tvorca folklóru, ale iné spoločenské skupiny (napríklad inteligencia). (ZÁLEŠÁK, C. 1982. s. 7.)

Folklorizmus, nazývaný aj druhá existencia folklóru, predstavuje folklór v scénickej, literárnej, televíznej a filmovej forme. To znamená obrátený postup preberania folklórnych prejavov do nových komunikačných spojitostí, keď sa folklór prispôbuje zákonom technickej komunikácie a stráca prísny jednoznačný význam slova folklór. (LEŠČÁK, M. – SIROVÁTKA, O. 1982. s. 43.)

Folklorizmus prežíval chvíle útlmu i rozmachu. Ako spoločensko-kultúrny prejav sa zapájal do rôznych období života. Interpretoval vzťah k tradičnej kultúre ľudu predošlých generácií i súčasnosti. Tento prevažne kladný vzťah sa menil podľa toho, aká trieda spoločnosti ho reprezentovala – od priamočiareho obdivu ľudu a jeho tvorby, cez idealizáciu³, dokonca aj idylizáciu⁴ folklóru, až po jeho výbojnú, majetnícke zneužívanie v politike a v obchode. Zmeny folklorizmu sa najčastejšie viazali k obnovým prúdom spoločnosti, ktoré sa v snahe o premenu spoločenského poriadku spoliehali na ľudové masy (romantizmus⁵, osvietenstvo⁶, nástup ľudovodemokratických režimov, národné obrodenie⁷). Vznikol revolučný folklorizmus bojovníkov za ľudské práva, folklorizmus utláčaných národov, ktoré ním prejavovali svoju kultúrnu svojbytnosť. História však zaznamenáva aj iný folklorizmus, folklorizmus, ktorý pomáhal buržoáznym vládnucim vrstvám ako demonštrácia ľudomilstva, folkloristické pózy fašistických režimov ako znak ich nacistických elitárskych ideí. V 16. a 17. storočí prejavila záujem o slovenské ľudové tance uhorská šľachta, aj v Európe sa rozvíjali dedinské tance. Obohacovali pánske

---

³ Idealizácia – nekritické zdôraznenie kladných hodnôt alebo prednosti a zamlčovanie nedostatkov. (Slovník cudzích slov. 2007 - 2009. [online].)

⁴ Idylizácia, idyla – stav pokoja, harmónie, pohoda. (KAČALA, J. a kol. 1997. s. 208.)

⁵ Romantizmus – umelecký smer z konca 18. a začiatku 19. storočia, v Európe a Amerike, zdôrazňujúci citovosť, fantáziu a subjektivismus, najmä vo vzťahu k národnej minulosti. (ANDRAŠČÍK, R. 2005 – 2012. [online].)

⁶ Osvietenstvo – začalo sa rozvíjať v 18. storočí najmä vo Francúzsku a Anglicku, zakladalo sa na dôvere v rozum a na pravde. (Literatúra – stredoškolské poznámky. 2008. [online].)

⁷ Národné obrodenie – proces utvárania národa a jeho kultúrneho, jazykového a sociálneho rozvoja, v 18. až 19. storočí. (KAČALA, J. a kol. 1997. s. 393.)

radovánky, školské divadelné hry, ale aj vážne podujatia. V 18. storočí materinský jazyk vystriedal latinčinu v študentských divadlách, na šľachtických dvoroch nadobúda priazeň ľudová pieseň a vplýva aj na pašiové hry v chrámoch. Hrajú sa prvé inscenácie zvykoslovnia, napríklad dožinky⁸ na korunovačných slávnostiach. (ZÁLEŠÁK, C. 1982. s. 8.)

Pavol Jozef Šafárik⁹ a Ján Kollár¹⁰ podporujú zberateľské úsilie a vydavateľské začiatky, dávajú počiatočné lekcie vzniku teórii folklóru, histórii folklóru a folkloristiky na Slovensku. Zaoberajú sa myšlienkou umeleckého základu slovenskej a slovanskej ľudovej piesne. Aj ich rovesníci v období romantizmu objavili vo folklóre umelecké hodnoty, najmä v ľudových piesňach. (DZUBÁKOVÁ, M. 1976. s. 6.)

Štúrovci¹¹ prejavovali vrúcny postoj k ľudu a jeho kultúre. Ľudové kroje, piesne a tance boli súčasťou plesov a bállov. V čase národného obrodzenia vzniklo slovenské divadelníctvo, ktoré sa taktiež prelínalo prvkami folklóru, ako napríklad vstupy s ľudovými piesňami a tancami a vystupovanie ľudových hudcov. Koncom šesťdesiatych rokov minulého storočia sa v remeselníckych a robotníckych kruhoch vytvárali spevácke zbory. Dychové kapely priniesli nové spoločenské tance, ktoré neskôr zľudovali. Folklorizmus vplýval aj na výtvarné umenie. Najrozsiahlejšie zbierky, zápisy a úpravy ľudových piesní, porekadiel, povestí a prísloví sa vydávali koncom 19. storočia, editovali sa ako zbomíky. (ZÁLEŠÁK, C. 1982. s. 9.)

Na rozvoj folklorizmu vo veľkej miere vplývala aj Matica slovenská¹². Jej úlohou bolo rozvinúť a skompletizovať zberateľskú činnosť v oblasti folklóru. Tento zámer dosiahla, a to nielen v čase svojho pôsobenia, ale aj po svojom zániku. Takmer vo všetkých krajoch Slovenska sa vyvíjala činnosť zberateľov a vďaka nim sa bádateľské práce dopracovali k výborným výsledkom. Vo všetkých spoločenských vrstvách vyvolali veľkú odozvu Matičné plesy, zábavy, augustové slávnosti a iné podujatia zamerané na ľudovú kultúru a jej hodnoty. Po zániku Matice slovenskej sa o rozmach folkloristického hnutia pričínala Muzeálna slovenská spoločnosť, najmä vďaka publikácii Zborníka a Časopisu. (LEŠČÁK, M. a kol. 1996. s. 17.)

Aj ľudové výtvarníctvo zažívalo veľký rozmach. Slovenské výšivky, čipky a iné výtvarné diela boli známe nielen na Slovensku, ale aj v celej Európe. V 20. storočí sa

---

⁸ Dožinky – slávnosť po skončení žatvy. (KAČALA, J. a kol. 1997. s. 131.)

⁹ Pavol Jozef Šafárik – slovenský básnik, univerzitný profesor, etnograf a historik.

¹⁰ Ján Kollár – slovenský spisovateľ, básnik, historik, zberateľ ľudovej slovesnosti.

¹¹ Štúrovci – skupina prívržencov pôsobiacich v polovici 19. storočia v období slovenského národného hnutia. Hlavným predstaviteľom bol Ľudovít Štúr, podľa ktorého bola skupina aj pomenovaná.

¹² Matica slovenská – inštitúcia so sídlom v Martine, pôsobiaca od roku 1863.

folklór vo väčšej, či menšej miere naďalej rozvíjal. Nosenie krojov, alebo tzv. svojrázov¹³ bolo obľúbené najmä u mešťanov. Na dedinách predvádzali svoje zvyky, piesne a tance ľudoví umelci. Vystupovali pri rôznych významných príležitostiach, neskôr sa z nich stali organizovanejšie kolektívy. Počas druhej svetovej vojny sa folklór zneužíval na politické zábery, čo prispelo k znehodnoteniu ľudovej kultúry. Až víťazstvo socializmu spôsobilo obrovský rozvoj činnosti folklórnych kolektívov.

1.3 Historický pôvod folklórnych kolektívov

Už v stredoveku vzniká história úsilia o inscenovanie folklóru, ale svoju scénickú úlohu plnili už aj predhistorické tance a obrady. V polovici 19. storočia majú svoje korene scénické formy, ktoré sa vytvorili a rozvíjali vo folklórnych kolektívoch po oslobodení. Jeden z nich sa vyvinul z rozrastajúceho sa ochotníckeho divadelníctva. Obrodenský autori hier takmer programovo počítali s folklórnymi vsúvkami. Predvádzanie miestnych ľudových piesní, tancov a scénických interpretácií folklóru sa uskutočňovalo na dedinách. V medzivojnovom období Urbánkove¹⁴ a Chalupkove¹⁵ divadelné hry mali obdobný charakter, hrali sa s veľkou obľubou. Podľa Jána Martáka¹⁶ sa na Slovensku roku 1924 odohralo 600 repríz Urbánkových hier. Melódie našich folklórnych kolektívov majú pôvod v ľudových sláčikových, ale aj dychových kapelách, ktoré hrávali na dedinských zábavách, obradoch a podobne.

Národovci pred 1. svetovou vojnou organizovali tradičné spoločenské zábavy, ako boli majálesy a bály. Tancovali sa tam rôzne ľudové „tlieskané“, „kukané“, „bozkávané“, „šátečkové“, ale aj mazurky¹⁷ a podobne. Tradícia bállov a majálesov sa zachovávala aj v medzivojnovom období. Jednými z najrozšírenejších tancov, ktorý plnil aj reprezentačnú úlohu, boli besedy. Beseda (česká, moravská, neskôr slovenská a „československá“) je zmesou štylizovaných tancov na ľudové piesne, ktorá sa na Slovensku usadila v medzivojnovom období najmä na zábavách usporadúvaných Živenou¹⁸ a inými združeniami. Najsmerodajnejším zdrojom skúseností v práci povojnových folklórnych kolektívov boli prejavy dedinských spolkov pred meštianskym obecnstvom. Napríklad

¹³ Svojrázy – dobové šaty so štylizovanými ľudovými výšivkami. (ZÁLEŠÁK, C. 1982. s. 10.)

¹⁴ Ferko Urbánek, vlastným menom František Ľudovít Urbánek – slovenský spisovateľ, dramatik, publicista. (Literárne informačné centrum. 2003 – 2009. [online].)

¹⁵ Samo Chalupka – slovenský spisovateľ, spoluautor Memoranda slovenského národa. (Osobnosti.sk. 2004 – 2010. [online].)

¹⁶ Ján Marták – správca Matice slovenskej, redaktor a literárny historik. (Osobnosti.sk. 2004 -2010. [online].)

¹⁷ Mazurka – poľský národný tanec v 3/4 takte, skladba v tomto takte. (KAČALA, J. a kol. 1997. s. 307.)

¹⁸ Živena – ženský spolok založený v roku 1869 v Turčianskom Svätom Martine, ktorého cieľom bolo vzdelávanie slovenských žien. (TKADLEČKOVÁ-VANTUCHOVÁ, J. 1969. 212 s.)

Slovanský bál vo Viedni (1850), Československá národopisná výstava v Prahe roku 1895 – manifestácia kultúrneho bohatstva slovanských národov. Zo Slovenska sa prezentovali skupiny z Detvy, Čičmian, Maríkovej a Vydrenej. Predviedli tradičné zvykoslovie, ľudové tance a piesne. V rokoch neutíchajúceho národnostného útlaku sa však tieto scénické reprezentácie nemohli naplno rozvíjať. Zreteľná činnosť v tejto oblasti sa začala až po vzniku Československej republiky¹⁹. Spoločenské organizácie a politické inštitúcie pripravovali národopisné a folklórne podujatia za účelom vyzdvihnutia národného povedomia, ale aj s vedomím vzácnosti folklórneho umenia. Najvýraznejšími z nich boli tzv. Svätky ľudu československého roku 1928 v Prahe, na Slovensku folklórne programy usporadúvané Maticou slovenskou v Martine. Karol Plicka, vtedajší zamestnanec Matice slovenskej, bol najznámejším iniciátorom aj usporiadateľom folklórnych podujatí. Netreba však zabudnúť, že mnohé folklórne kolektívy boli známe aj za hranicami Československa, najmä vo Viedni a vo Frankfurte nad Mohanom. (ZÁLEŠÁK, C. 1982. s. 12 – 14.)

Druhá polovica päťdesiatych rokov bola kritickým obdobím folklórneho spoločenstva. Vznik roľníckych, družstevných spolkov a nimi organizované oslavy zneužili folklórne kolektívy pre svoju propagáciu, a tým spôsobili úpadok folklóru. Folklórne prvky boli prítomné vo všetkých oblastiach života, čo mnohým prekážalo, začali sa vytvárať názory o presýtenosti folklórom. Mnohé z kritik sa bezprostredne týkali aj činnosti kolektívov, niektorých piesni a tancov. Viacerí folkloristi považovali za spôsob záchranu návrat k pôvodnému prejavu ľudových tradícií. Dôsledkom tejto skľučujúcej situácie folklórneho hnutia bol pokles účasti na folklórnych predstaveniach. Zároveň tento stav spôsobil rýchly rozvoj súťažného spoločenského tanca. (ZÁLEŠÁK, C. 1982. s. 233 – 237.)

1.4 Folklórne slávnosti, festivaly a súťaže

Vyvrcholením práce folklórnych kolektívov sú rôzne podujatia. Ich úlohou je zviditeľniť verejnosti folklór v jeho pôvodnej alebo scénicky upravenej podobe a odborne zhodnotiť činnosti folklórnych kolektívov. Prvá funkcia sa posudzuje na prehliadkach a festivaloch a druhá na súťažiach a súťažných prehliadkach. Ďalšie funkcie folklórnych podujatí sú výchovná, zábavná, kultúrno-politická a podobne. V minulosti folklór nebol len bytostnou potrebou ľudí, ale reprezentoval aj ľudové tradície, zvyky a umenie ľudu. Najčastejšie zvyky dedinčanov boli jarné tradície. Počas národného obrodzenia boli obľúbené majálesy a bály, kde sa spievali ľudové pesničky a tancovali ľudové tance,

---

¹⁹ Československá republika – vznikla v roku 1918.

zúčastňovali sa ich dokonca aj mešťania. Na území moravsko-slovenského pomedzia sa vďaka folklóru posilňovalo národné povedomie ľudu, ale sa aj zastierali stretnutia politického charakteru.

Dnešný folklór pokračuje v dedinských tradíciách pri rôznych príležitostiach - poľnohospodárskych výstavách, dožinkových slávnostiach a obaračkových slávnostiach. Po oslobodení bola situácia priaznivejšia na propagáciu folklóru a zrodenie folklórnych festivalov. Folklórne kolektívy sa presadzovali na oslavách a podujatiach usporadúvaných pre všetky oblasti umeleckej činnosti. V povojnových časoch (okolo roku 1948) boli najiniciatívnejšie mládežnícke súbory z miest a závodov, ktoré predstavovali základ Súťaže tvorivosti mládeže v oblasti ľudovej umeleckej tvorby. Folklórne podujatia sa delia na dva základné typy, ktoré sa vyvíjali súčasne vedľa seba, ale každý z nich mal rozličné poslanie a programovú štruktúru. Prehliadky, súťažné prehliadky a súťaže záujmovej umeleckej činnosti sú základnou súčasťou organizovanej kultúrno-výchovnej činnosti v socialistickej spoločnosti. Ich úlohou je usporiadať a podchytiť a uvedomelo rozvíjať všetky druhy záujmovej umeleckej činnosti. (ZÁLEŠÁK, C. 1982. s. 123 – 125.)

Na území celého Slovenska sa každý rok uskutočňuje veľké množstvo folklórnych festivalov, a to miestnych, oblastných, krajských, celoštátnych aj medzinárodných. Medzi najznámejšie sa zaraďujú Folklórne slávnosti pod Poľanou v Detve, Folklórny festival Východná a Medzinárodný folklórny festival Myjava. Na slávnostiach v Detve sa okrem domácich kolektívov prezentujú aj Slováci žijúci v zahraničí. Festival vo Východnej patrí k najstarším na Slovensku. Na medzinárodnom festivale Myjava je možné vidieť aj veľa sprievodných nescénických zložiek, ako napríklad kuchyne starých materí, tvorivé dielne pre deti, folklórna škola a iné.

Festival Hontianska paráda v Hrušove patrí medzi najobľúbenejšie, na jeho tvorbe sa podieľajú všetci obyvatelia obce. Okrem vystúpení rôznych folklórnych súborov je možné vidieť aj tradičné práce ľudu, do ktorých je možnosť sa zapojiť (pálenie dreveného uhlia, kosenie a mlátenie obilia, pečenie chleba). V obci Terchová – rodisku slávneho zbojníka Juraja Jánošíka, sa konajú Jánošíkove dni v Terchovej. Svojským znakom tohto festivalu je aj vystúpenie osobností a skupín nefolklórneho charakteru. Špecifickú úlohu plnia súťažné medzinárodné festivaly vysokoškolských folklórnych súborov – Akademická Nitra a Akademický Zvolen, ktoré sa každoročne striedajú. Detské folklórne súbory sa prezentujú na osobitých festivaloch s názvom Medzinárodný festival detských folklórnych súborov v Bratislave a Detský folklórny festival Pod Likavským hradom. Samostatnú kategóriu tvorí festival košických folklórnych kolektívov – Košické folklórne dni. Okrem

umeleckého programu zahŕňa aj súťaž mladých choreografov, ľudových hudieb, ako aj tanečných schopností párov a družstiev.

Na Slovensku sa uskutočňuje každý rok aj veľké množstvo celoštátnych postupových súťaží a prehliadok z viacerých oblastí folklorizmu. Ich vyhlasovateľom a odborným metodickým garantom je Národné osvetové centrum²⁰. Na základe regionálnych a krajských výberových kôl, ktoré usporadúvajú osvetové strediská pôsobiace v jednotlivých regiónoch a krajoch, sa postupuje na celoštátne kolá. (Slovensko, kultúrny profil. 2009. [online].)

---

²⁰Národné osvetové centrum - odborné pracovisko v oblasti kultúry s celoštátnou pôsobnosťou, rezortné odborné-metodické pracovisko pre kultúrno-osvetovú činnosť, koordinačné pracovisko pre teóriu, výskum, analýzu, metodiku, vzdelávanie, informatiku a dokumentáciu v oblasti kultúry. (Návštevník.sk. 2008 – 2012. [online].)

2 FUNKCIE FOLKLÓRU A JEHO MIESTO V SÚČASNOSTI

2.1 Hrozba postupnej straty folklóru

V mnohých diskusiách o folklóre sa objavuje nejednotnosť názorov týkajúcich sa dnešnej existencie folklóru, ale aj jeho vývoja. Dokonca ani odborníci sa nevedia dohodnúť na tom, či je folklór prínosom pre súčasnú generáciu, či sa naďalej vyvíja a kto je jeho nositeľom. Jedna skupina odborníkov tvrdí, že folklór sa považuje za typický jav minulosti a dnes je pozoruhodný už iba ako historický fakt s osobitou vkusnou a tvorivou hodnotou. Žiaľ aj veda o folklóre sa považuje za vedu čisto historickú. Iná skupina odborníkov vidí nádej a perspektívu folkloristickej práce v prejavoch hromadnej kultúry. Najčastejšie nezhody vznikajú, keď sa pod pojem folklór zaraďuje aj skupina javov, ktorá už patrí do druhej existencie folklóru. Za súčasnú existenciu folklóru sa chybné považujú prejavy folklórnych skupín a súborov, publikovanie upravených povestí, rozprávok, folklórny spev v televízii, v rozhlase a za skutočných nositeľov folklórnych tradícií rôzni populárni interpreti, či už majú, alebo nemajú znalosti o pôvodnej, historickej folklórnej predlohe.

Mladí ľudia dnes nepovažujú život na dedine za príliš atraktívny a dávne folklórne prejavy pôsobia zastaralo. Folklórne hodnoty sa hľadajú medzi televízormi, počítačmi, modernými domami a všeobecne vzdelanými ľuďmi. Takéto predstavy naozaj berú odvahu aj najzarytejšiemu obdivovateľovi folklóru, samozrejme, ak má pred očami romantický obraz folklóru minulých generácií, žijúcich v svojráznom prostredí slovenských dedín, preoblečených do sviatočných krojov a spievajúcich krásne ľudové piesne. Avšak takéto porovnanie je nevhodné. Z vedeckého hľadiska sa to považuje za nehistorický prístup a v prípade neprofesionálneho nadšenia za deficit súdnosti. (LEŠČÁK, M. – SIROVÁTKA, O. 1982. s. 242.)

Žiadnou novinkou nie je sťažovanie sa na stratu folklórneho idylického raja. Bolo to počuť už z úst generácií spred stopäťdesiatich rokov, teda z úst prvých priaznivcov folklóru, ktorí sa snažili čo najrýchlejšie a čo v najväčšej miere zachrániť to, čo ešte pretrvávalo. Podobné situácie prežívali aj generácie o päťdesiat, o sto rokov neskôr a rovnaký pocit majú žiaľ aj súčasné generácie folkloristov. Je ale nepochopiteľné, že vzniklo nedorozumenie, pretože dedina pred sto rokmi musela byť absolútnym rajom a nevyčerpatelným zdrojom pre zberateľov folklóru. Dosvedčujú to aj dobové záznamy. Spisy zberateľov a folkloristov z obdobia medzi dvoma svetovými vojnami informujú, že

veľké zmeny vo folklórnych tradíciách nevznikali. Taký istý dojem vzniká aj z niektorých súčasných folkloristických zberov. Spočíva to čiastočne v hľadaní a odhaľovaní historických prejavov bez poznania ich reálneho miesta v danom kultúrnom systéme a bez poznania ich úlohy v prostredí, v ktorom sa doteraz objavujú. Oskár Elschek²¹ poznamenal, že už tridsať rokov zaznamenáva ľudovú pieseň a zisťuje, že v tejto oblasti je neustále veľmi veľa práce, keďže ľudová pieseň žije aktívne, a tak povesti o jej zániku zostávajú v rovine povestnej, ktorá prežíva súčasne s ľudovou piesňou.

Proti spochybňovaniu ďalšieho pôvodného a prirodzeného vývoja folklóru sa objavujú spoločné konštatovania, ktoré predpovedajú jeho perspektívnosť. Pri spomínaní folklórnej prózy sa dnes často vyskytuje názor, že namiesto rozprávok sa rozpráva niečo úplne iné, spievajú sa iné piesne a tancujú odlišné tance. Rozumie sa tým, že ľahšie ako si rozprávku prečítať z knihy, je pozrieť si ju v televízií, alebo počúvať radšej moderné piesne ako ľudové a tancovať radšej moderné tance ako tancovať mazurky. Potiaľto je to ešte v poriadku. Nezrovnalosťou by ale bolo konštatovanie, že dnes sa folklór už vôbec (okrem koncertných pódii) nerozpráva, nespieva a ani netancuje.

Kontaktná a nenútená komunikácia je jedným z kritérií folklórnosti kultúrnych javov. V súčasnosti má dôležitú funkciu práve tento komunikačný smer, i keď značné množstvo jej funkcií prebrala technická komunikácia. Všetky prejavy kontaktnej komunikácie však nemožno považovať za folklórne. Folklórnosť kultúrnych javov spočíva v ich akceptovaní nejakým kolektívom, to znamená, že tieto javy buď zodpovedajú alebo nezodpovedajú určitým záväzným kolektívnym normám. Z toho vyplýva, že v rozprávaní alebo speve treba objavovať okrem ústnej komunikácie aj znaky kolektívnosti. (LEŠČÁK, M. – SIROVÁTKA, O. 1982. s. 243 – 244.)

2.2 Nositelia folklóru

Jednou zo zásad historického prístupu je podmienka určiť konkrétne zloženie sociálnych vrstiev, ktoré sa podieľajú na vzniku folklóru a sú predstaviteľmi základných etnických charakteristík národa. V minulosti sa za najväčších nositeľov folklórnych tradícií považovali remeselníci, roľnícke vrstvy a robotnícke triedy. Neskôr sa pripojili aj ďalší konzumenti folklóru, a to sociálne vrstvy, ktoré sa podieľali na vzniku stabilného miesta folklóru v národnej kultúre. Už Bedřich Václavek²² upozornil na skutočnosť, že nositelia

---

²¹ Oskár Elschek – slovenský etnomuzikológ, autor mnohých publikácií, článkov, zborníkov, vedecký pracovník a pedagóg. (Hudobné centrum. 2007. [online].)

²² Bedřich Václavek – český literárny teoretik a kritik, prívrženec poetizmu. (Spisovatelé.cz. 2011. [online].)

folklóru sa neustále obmieňajú a folklór je čínorodý aj v úplne netradičnom a cudzom prostredí. V súčasnosti sa za nositeľov folklórnych tradícií považujú aj lokálne spoločenstvá a malé sociálne skupiny, pretože o ľudovej kultúre už neplatí, že sa vytvára v dôsledku nevyrovnaného sociálneho postavenia jej nositeľov, ktorí sú väčšinou závislí od svojej vlastnej kultúrnej produkcie a reprodukcie. Už od čias rozdelenia roľníckej a remeselníckej práce majú malé sociálne skupiny vlastné tradície. Uprostred miestnych dedín sa tvorili neformálne združenia, najmä mládenecké a dievčenské spolky. (LEŠČÁK, M. – SIROVÁTKA, O. 1982. s. 244 – 245.)

Na formovanie folklóru mal vplyv životný štýl, spôsob života a činnosti ľudu, ako aj celkové prostredie, v ktorom sa nachádza. Myslí sa tým prírodné prostredie – klimatické a geografické podmienky krajiny; demografické prostredie – vek, mentalita, hustota obyvateľstva; ekologické činitele – vzdialenosť od priemyselných oblastí; rodinné prostredie – postavenie rodiny v spoločnosti, veľkosť rodiny, generácie. (LEŠČÁK, M. a kol. 1977. s. 202.)

Folklórne formy sa menili pôsobením rozvíjajúcej sa moci robotníckej triedy. Okrem organizovaných skupín sa vytvárajú aj neoficiálne, ktoré využívajú pôvodnú tvorbu a tradície, ale dokážu sa prispôbiť aj novým podmienkam a prostrediu. Takéto skupiny mali lokálny charakter (rozprávanie o cudzom svete, o práci, o ceste za more), ale aj široký spoločenský dopad (vyst'ahovalecké piesne, rozprávania z prvej a druhej svetovej vojny). Z individuálnych zážitkov z vojny vznikol samostatný druh chválenkárskoho rozprávania, ktorý má svoje korene v ľudovej próze. Rovnako ako vyst'ahovalecké piesne na Slovensku začal nadväzovať na miestne tradície aj družstevný folklór, ktorý preberal hudbu tradičných piesní.

Rozvíjal sa proces aktualizácie, ale aj pre folklór charakteristický proces preberania znakov z iného prostredia a uspôsobenia si ich pre vlastné kultúrne požiadavky. Folklorná tradícia sa rozvíja ako neobmedzená sústava, ktorá si stále vymieňa kultúrne informácie s okolím. Je schopná ovplyvňovať nielen svoje okolie, ale aj široký kultúrny kontext, skladbu repertoárov a kolektívne normy. Folklorizácia používala melódie populárnych piesní alebo melódie masových a revolučných piesní.

Proces rozprávania taktiež nadobúdala črty typické pre tradičnú folklórnu činnosť. V rozprávaní nemohli chýbať rôzne fantáziou prikrášené príbehy zo života, spomienkové príbehy, ale ani súčasná poverová poviedka. Tieto povery majú storočnú tradíciu, čo dokazujú aj historické analýzy. Vyskytujú sa aj v súčasnosti, ale samozrejme sa im nepriradujú pôvodné vlastnosti. Sú prejavom úcty k tradíciám umeleckého povolania,

vzájomnej dôvery, ba i prameňom zábavy a zvýraznenia nejakej udalosti. (LEŠČÁK, M. – SIROVÁTKA, O. 1982. s. 245 – 247.)

2.3 Repertoár folklóru a jeho etnické funkcie

Významným prvkom vo folklóre je stabilizácia repertoáru. Procesom tvorby repertoáru a existenciou folklóru sa zaoberali nielen folkloristi u nás, ale aj vo vyspelých krajinách. Poukazujú na dva momenty:

1. na nedostatočnú zrelosť formy prejavov a nízku estetickú úroveň;
2. na pomerne krátke obdobie ich existencie, tradovania, pretrvávania a uchovávanía kolektívnej pamäti.

Pri pohľade na vývoj folklórnej tradície sa zistilo, že jej základ tvoria stabilizované útvary, ktoré sa zachovali z minulých vývojových etáp a dnes dodržiavajú konkrétne spoločenské funkcie. Ktorýkoľvek piesňový repertoár sa bez ľudovej piesne nezaobíde. Okolo tohto jadra vznikajú novšie skupiny ľudových tradícií a folklóru.

V súčasnosti je zreteľný aj úmyselný návrat k hodnotám folklórnej tradície. Odohráva sa to v rámci prirodzeného života folklóru, ako aj na úrovni folklorizmu. Tento návrat je výsledkom spoznávania, hľadania a udržiavania folklórnych tradícií. Vďaka folklórnym tradíciám sa obohatí kultúra denného kalendára, v ktorom sa popri tradičných výročných a rodinných zvykoch udomácňujú aj novovzniknuté slávnostné podujatia.

Súčasná dedina, ktorá bola donedávna typickou ukážkou folklórneho kolektívu, sa podriaďuje kultúrnym a spoločenským vplyvom. Vzdelanie, zamestnanie, migrácia dedinského ľudu a masové komunikačné prostriedky prispeli k tomu, že rozdiel medzi dedinou a mestom sa znižuje. Aj dedinský kolektív je záujmovo rôznorodý, vytvárajú sa menšie kolektívy, z ktorých každý má odlišný podiel na tvorbe folklóru. Takáto situácia vplýva na integračné tendencie folklóru v širších medzinárodných zámeroch. Ľudový spev sa prelína s populárnymi piesňami, zvláštny význam má aj vplyv záujmovej umeleckej činnosti – účinkovanie veľkého množstva amatérskych súborov a dedinských folklórnych skupín. Takýto proces napomáha aj k organizovaniu značnému počtu folklórnych festivalov. (LEŠČÁK, M. – SIROVÁTKA, O. 1982. s. 248 – 250.)

Dedinské folklórne skupiny sa odlišujú tým, aká folklórna alebo žánrová trieda sa v danej oblasti vyskytovala a je pre ňu charakteristická. Amatérske folklórne súbory, rovnako ako aj profesionálne folklórne súbory sa zameriavajú predovšetkým na umeleckú funkciu folklóru. Tento spoločný znak však ale nenaznačuje, že aj výber vyjadrovacích

nástrojov, technik a spôsoby prezentácie sú pre obidva typy súborov rovnaké. (LEŠČÁK, M. a kol. 1989. s. 43.)

Dnešné procesy vo folklóre sa posudzujú v týchto spojeniach:

1. miesto a úlohu folklóru objasňovať a chápať len v súvislosti s celým kultúrnym životom našich národov;
2. je potrebné dávať dôraz aj na rozličné vplyvy masovokomunikačných prostriedkov;
3. sledovať vznik nových foriem, ktoré sa odkláňajú od tradičných kritérií folklóru;
4. pozorovať premeny funkcií folklóru (komerčnú, konzumnú, estetickú, zábavnú, sviatočnú a reprezentatívnu). (LEŠČÁK, M. – SIROVÁTKA, O. 1982. s. 250.)

Svoje etnické funkcie si folklór zachováva aj naďalej, z čoho vyplýva, že aj v budúcnosti bude čínorodou zložkou kultúrneho života. Mladá generácia si folklór príliš nevedomuje ako súčasť každodenného kultúrneho života, rovnako ako aj predchádzajúce generácie. Ale napriek tomu si vedome formujú svoj osobitý vzťah k folklóru, ktorý vzniká mimo ich prostredia a s rôznymi spoločenskými funkciami. Takáto oblasť sa charakterizuje ako druhá existencia folklóru. Existuje množstvo definícií, ktoré však znamenajú v podstate to isté, a to používanie a sprostredkovanie ľudovej kultúry z druhej ruky, v cudzom prostredí a s novou úlohou. Všetky tieto definície sa pokúšajú ohraničiť druhú sféru pôsobenia folklóru, teda folklorizmu.

O folklorizme sa viedli mnohé diskusie nielen na Slovensku, ale aj v zahraničí. V západnom Nemecku sa zamerali predovšetkým na negatívne vplyvy spojené s druhým životom ľudovej kultúry. V Spojených štátoch amerických sa folklór označoval ako falšované ľudové umenie. V Juhoslávii rozlišujú dva prúdy folklorizmu, a to vonkajší a vnútorný. Už samotný názov folklorizmus vyvoláva nedôveru u niektorých odborníkov, napriek tomu, že má bohatú históriu. Ale pojmy a termíny nie sú tak dôležité ako samotný priebeh výskumu. Ako riešenie sa ponúka prijatie zásady, že ukážky súčasného folklorizmu, alebo druhého života ľudových tradícií, je dôležité skúmať bez predsudkov a poukázať na ich kladný, ale aj záporný spoločenský dopad a jeho miesto v dnešnej kultúre.

S prejavmi folklorizmu sa aj dnes dostávame do styku vo veľkej miere. Návrat k ľudovým tradíciám je charakteristický pre súčasný kultúrny vývoj v celosvetových kritériách. Dôvody tohto návratu sa dajú hľadať v snažení o vylepšenie nevýraznej kultúrnej všestrannosti sveta, dokonca aj v sentimentálnych spomienkach na harmonický svet ľudovej kultúry, ktorý sa dáva do protikladu s pretechnizovaným svetom dnešného človeka.

Základné rozdiely medzi folklórom a folklorizmom:

- a) na rozdiel od kontaktnej komunikácie, viazanej na čas a miesto realizácie folklórneho diela, prejavy folklorizmu podliehajú formám technickej komunikácie a organizovanosti;
- b) oproti neformálnemu a bezprostrednému životu folklóru sa nachádza vedomá štylizácia folklóru;
- c) oproti dnešným prejavom, ktoré žijú vo folklórnej tradícii, preferuje folklorizmus starobylé znaky ľudovej kultúry;
- d) oproti životu pôvodného folklóru v malých sociálnych vrstvách je folklorizmus prejavom masovej kultúry;
- e) na rozdiel od variability folklóru je pre folklorizmus charakteristická určitá uniformita²³;
- f) oproti spontánnosti folklóru stojí inštitucionálne usmerňovaný a organizovaný folklorizmus. (LEŠČÁK, M. – SIROVÁTKA, O. 1982. s. 251 – 254.)

2.4 Štylizácia a úloha folklóru

Najviditeľnejšie sa folklorizmus preukázal v jednotlivých umeleckých druhoch, v ktorých sa nachádzajú mnohé roviny realizovania prejavov ľudovej kultúry diferencujúcich sa od seba rôznou mierou štylizácie. Tu sa objavuje štylizovaný folklór, ktorý znamená adaptovanie sa folklórnych javov do rôznorodých umeleckých i neumeleckých foriem.

Štylizované folklórne prejavy sa tvoria pri ktoromkoľvek pokuse predviesť folklórny jav v kvalitatívne rozdielnych podmienkach spoločenskej komunikácie. Ľudová pieseň naspievaná pre účely vysielania v rozhlase sa prispôsobuje špecifickým zákonitostiam rozhlasovej činnosti.

Ladislav Leng, slovenský etnomuzikológ, pedagóg a teoretik, organizátor v oblasti osvetovej práce a ľudovej hudobnej tvorivosti, rozdelil štylizáciu folklóru do troch základných stupňov:

1. citácia folklóru, ktorá uznáva pôvodné znenie folklórnej predlohy;
2. imitácia folklóru, ktorou chce upravovateľ nejakým zásahom do štruktúry folklórneho diela poukázať na niektoré jeho hlavné stránky;

---

²³ Uniformita – uniformnosť, rovnakosť, jednotnosť. (KAČALA, J. a kol. 1997. s. 769.)

3. prekomponovanie, vďaka ktorému upravovateľ mení štruktúru folklórnej predlohy a používaním postupov príslušnej umeleckej triedy, presadzuje svoj vlastný výklad. (LEŠČÁK, M. – SIROVÁTKA, O. 1982. s. 254.)

Pri štylizácii folklóru je samozrejme potrebné brať do úvahy hranice štylizácie. Pretože keby tieto hranice neexistovali, nebolo by potrebné hovoriť o štylizovanom folklóre, teda ani o folklóre scénickom, literárnom a hudobnom. Z hľadiska folkloristiky sa štylizácia folklóru označuje ako priebeh umeleckej tvorby, ktorého úlohou je podať prostredníctvom aktuálneho umeleckého jazyka estetické hodnoty konkrétnych folklórnych foriem. V podstate je to svojská forma tvorby, ktorá prebieha v rovine individuálneho výberu z folklórnej tradície a v rovine osobitného prekladu do umeleckého jazyka konkrétneho umeleckého typu.

Do popredia sa v súčasnosti dostáva hlavne reprezentatívna úloha folklóru. Využitím javov ľudovej kultúry, ako významného prejavu regionálnej, lokálnej a etnickej znakovosti, sa v obraznej rovine dokazuje vzťah ku skutočným tradíciám. Pri rôznych slávnostných príležitostiach sa čím ďalej, tým častejšie objavujú folklórne prejavy – ľudová hudba, pieseň a kroje. Vyzdvihuje sa tým nielen národná symbolika, ale aj nezávislý vzťah k ľudu a k ľudovým tradíciám vlastného národa.

V oblasti, kde sa uplatňujú komerčné záujmy sa nachádzajú aj negatívne prejavy folklorizmu. Hlavne rozvoj turistiky zapríčiňuje, že sa niektoré znaky ľudovej kultúry posúvajú do oblasti kuriozít so zámerom prikrášliť prostredie a vyvolať dojem starej ľudovej pôvodnosti.

Niekoľko prvkov spája prejavy folklóru aj folklorizmu. Ak sa folklór chápe ako priamy systém a folklorizácia kultúrnych javov ako živý priebeh výmeny hodnôt folklóru so svojím okolím, musí sa chápať to, že folklorizmus čerpá z ľudových tradícií, ale zároveň má významnú úlohu pri prebúdzaní historických folklórnych znakov, ktoré pôsobia ako obnovená zložka folklórnej tradície. Vďaka tomu upravené piesne, propagované televíziou a rozhlasom, vstupujú naspäť do folklórnych repertoárov, účinkovanie dedinských folklórnych súborov obnovuje miestne tradície. Oblasť folklorizmu predstavuje rozhodujúcu funkciu usmerňovateľa hodnotových orientácií dnešných predstaviteľov folklórnych tradícií a, prirodzene, formuje obraz o jednej z dôležitých oblastí našej národnej kultúry. (LEŠČÁK, M. – SIROVÁTKA, O. 1982. s. 255 – 257.)

V mnohých štúdiách zameraných na problematiku výskumu súčasného stavu folklóru dosiahli slovenskí národopisci zaujímavé výsledky, ktoré majú všeobecnú teoretickú funkciu pre súčasnú slovenskú folkloristiku. Jednou z najdôležitejších úloh folkloristiky je

spracovanie problémov vlastnej použitej estetiky, predovšetkým ide o vypracovanie otázok ukázkovej hodnoty, funkcie a zásady. (LEŠČÁK, M. a kol. 1977. s. 99.)

3 FOLKLÓRNE TRADÍCIE V NITRIANSKOM REGIÓNE

3.1 História a výskum

Folklór v oblasti hlavného prúdu rieky Nitry, Nitrianskeho kraja, má vedľa znakov totožných so susednými oblastami aj zjavné odlišné črty. Vďaka tomu je možné ho posudzovať a hodnotiť ako jednu z oblastí západoslovenského folklóru. Staršia ako aj novšia národopisná bibliografia však obsahuje malé množstvo informácií o tejto oblasti, zriedkavé sú napríklad údaje o krojoch. Je možné dozvedieť sa iba toľko, že kroj je chudobnejší a jednoduchší ako napríklad kroj z okolia Trnavy, kroj z Nitrianskej oblasti bol vytvorený podľa vzoru odevu Nitrianskej župy²⁴, ktorý sa podľa všetkého nosil na väčšine územia. Zriedkavo sa vyskytujú zmienky z výročného zvykoslovia o silvestrovskej obchôdzke a o fašiangoch, je zaznamenaných iba malý počet piesní z minulého storočia. Väčšia pozornosť bola venovaná oblasti povodia rieky Bebravy, boli vydané rozsiahle výročné zvyky a obsažná monografia o živote ľudí žijúcich v Uhroveckej doline, ale ani táto nezahŕňa kapitolu o folklóre. (LEHOCKÝ, J. 1999. s. 9.)

O skúmanie, zapisovanie a publikovanie folklóru z okolia Topoľčian neprejavoval nikto záujem, nebola zaregistrovaná ani existencia dedinských folklórnych súborov. Pozornosť skúmateľov prišla relatívne neskoro, z niektorých piesní sa podarilo zaznamenať iba krátke úryvky, o niektorých neobyčajných obradoch či zvykoch sa nedozvedeli celý pôvodný priebeh, pretože sa rokmi príliš zmenil. (ELSCHEK, O. a kol. 1989. s. 20.)

Po uskutočnení výskumu, ktorý sa konal v rokoch 1975 až 1979, kedy bola overená skutočnosť, že bohatstvo folklórnych tradícií v tejto oblasti nie je o nič menšie ako v iných oblastiach, vznikli nové folklórne skupiny v Nemčiciach, Solčanoch a Prašiciach. Za pomoci zamestnancov vtedy pôsobiaceho Okresného osvetového strediska v Topoľčanoch boli tieto súbory aktívne počas obdobia rokov 1975 až 1985.

Cieľom už spomenutého výskumu bolo zaplniť prázdne miesto na informačnej mape folklóru Slovenska, ktorým bolo okolie povodia rieky Nitry, ale aj iných okolitých oblastí. Tento prieskum tvoril súčasť širšie koncipovanej výskumnej akcie, ktorá zahŕňala celé západné Slovensko. Vtedajšie Krajské osvetové stredisko v Bratislave bolo garantom akcie. Na projekte sa podieľali aj odborní pracovníci Národopisného ústavu a Umenovedného ústavu Slovenskej akadémie vied v Bratislave, ktorí spolupracovali na koncepcii obsahového zamerania a metóde výskumu. Ich úlohou bolo predbežne výsledky

---

²⁴ Župa – väčšia územná administratívna jednotka. (KAČALA, J. a kol. 1997. s. 943.)

kontrolovať, zhodnotiť a stanoviť ďalší postup. Konečným zámerom bolo zozbierať a vypracovať súhrnné materiály o tanečných ľudových tradíciách zo západného Slovenska. Všetky tieto informácie mali byť zároveň poskytnuté verejnosti, a to v písomnej, obrazovej a zvukovej forme. Avšak následkom nepochopenia na Krajskom národnom výbore v Bratislave, ktoré malo pod svojou správou Krajské osvetové stredisko, bol výskum zrušený.

Obsahové zameranie výskumu bolo pomerne obmedzené kvôli tomu, že pozorovatelia sa snažili čo najrýchlejšie získať údaje od účastníkov zábavných podujatí a žijúcich pamätníkov. Hlavným úsilím bolo vidieť a zachytiť informátorov pri skutočnom vystúpení, tancovaní, a preto ich navštevovali priamo doma. Našli sa takí, ktorí nemali problém vo svojom rodinnom prostredí tanec predviesť, avšak niekedy ich bolo potrebné prehovárať, čo stálo veľa námahy. Postupne, keď sa už zlepšili vzťahy a zvýšila sa dôvera medzi realizátormi výskumu a informátormi, pridávali k tancom aj hudobný sprievod v podobe harmoniky alebo huslí. Cieľom týchto návštev bolo aj pripraviť vymyslené zábavné príležitosti, aby sa tance tancovali v takýchto podmienkach spontánne a uvoľnene.

V období začatia výskumu neboli dostupné prakticky žiadne údaje o ľudovej kultúre Západoslovenského regiónu. Tvorcovia výskumu museli zvoliť takú metódu, vďaka ktorej sa mohli účinným spôsobom orientovať v danej problematike a čo najrýchlejšie dosiahnuť výsledky. Predpokladali, že pôjde o relatívne rovnorodú oblasť, vzhľadom na malú geografickú členitosť regiónu a spojitosť javov ľudového umenia v niektorých oblastiach. Práve vďaka tomuto boli ľahko dostupné poznatky o krojoch. Kedysi ľudia veľmi dobre a bezpochyby vedeli, do akej vzdialenosti od obce sa mohol nosiť rovnaký kroj. Potrebné údaje zo vzdialenejších obcí zozbierali výskumníci pomocou rozposlaného dotazníka. (LEHOCKÝ, J. 1999. s. 9 – 10.)

3.2 Výsledky výskumu, spoločenské príležitosti spojené s tancom a hudbou

Folklórne prejavy a podoby, v ktorých je hudba, spev a pochopiteľne i tanec prirodzenou súčasťou ľudových zvykov, obyčajov, obradov a jednotlivých príležitostí sa spoločne nazýva ľudové hudobné zvykoslovie. Tanec, hudba a pieseň nepredstavujú len nejaký doplnok, okrasu, okrajový prejav, ale tvoria časť základnej zložky ľudových obradov a zvykov. (ELSCHEK, O. a kol. 1989. s. 13.)

Udalosti, pri ktorých sa objavoval tanec boli väčšinou zábavného charakteru. Ich pôvodné funkcie a úlohy boli zanedbané, nekládol sa im veľký dôraz. Pravidelnosť

a stálosť týchto udalostí v spoločenskom živote obcí závisela od súhrnu faktorov s rozličným stupňom dôležitosti. Cirkevný poriadok, hlavný zdroj obživy – práca na pôde a s ňou súvisiace pracovné povinnosti, pravidelné striedanie sa ročných období a počet obyvateľstva v obci sa zaraďujú medzi najdôležitejšie. Zábavné podujatia, ktoré sa spájajú s tancom sa delia do viacerých skupín:

- zábavy nedeľných popoludní, ako najpočetnejšie;
- rodinné príležitosti;
- pobavenia súvisiace s ukončením prác;
- zábavy vo sviatočné a významné dni roka;
- obchôdzky po dedine spojené s tancom;
- spontánne pobavenia s tancom.

Od prírodných a klimatických podmienok a hlavného zdroja obživy - pôdy závisel pracovný, ale aj spoločenský život a v rámci nich i ľudové tradície obyvateľstva. Vo väčších obciach sa naskytili pomerne vyhovujúce podmienky na organizovanie zábav. Bol tam väčší počet mladých ľudí, priestory na zábavu, vyšší zárobok muzikantov. Hlavnou úlohou mládeneckého richtára alebo slobodných mládencov bolo usporiadať zábavu. Po prvej svetovej vojne sa o to snažili aj rôzne novovzniknuté spolky, ako boli hasiči a neskôr i politické zoskupenia.

Najčastejšie sa usporadúvali zábavy v nedeľné popoludnia, okrem adventného a pôstneho obdobia. Priebeh bol zväčša rovnaký v celom Nitrianskom kraji. To znamená – začiatok zábavy, pozývanie do tanca, začínanie tancov, tanečné sóla, spev a spoločenské hry počas konania zábavy, ale aj konflikty a bitky. Počas zábavy určovali poradie tancov muzikanti, ale bolo možné ich aj požiadať, aby po prestávke zahrli skladbu na konkrétny druh tanca. Cez prestávky medzi tanečnými kolami mládenci stáli samostatne a spievali. Dievčence na zábavách zvyčajne nespievali. Medzi najčastejšie druhy tancov patrili valčík²⁵, polka²⁶, mazurka, čardáš²⁷ a verbunk²⁸. Samozrejmosťou na každej zábave bol aj sólový tanec pre usporiadateľov, z mládencov si to mohli dovoliť iba tí majetnejší, pretože za požiadanie o sólo museli zaplatiť muzikantom. Ostatným to nebolo vždy po vôli, čo bolo častou príčinou dedinských bitiek. V najväčších obciach si mládenci z bohatej roľníckej triedy usporiadali zábavu pre uzavretú spoločnosť najmenej dvakrát za rok.

---

²⁵ Valčík – spoločenský tanec v trojštvrťovom takte, skladba v tomto takte. (KAČALA, J. a kol. 1997. s. 785.)

²⁶ Polka – tanec v dvojštvrťovom takte, hudobná skladba v tomto rytme. (KAČALA, J. a kol. 1997. s. 488.)

²⁷ Čardáš – párový tanec skladajúci sa z pomalej a rýchlej časti. (KAČALA, J. a kol. 1997. s. 90.)

²⁸ Verbunk – starodávny mužský ľudový tanec. (KAČALA, J. a kol. 1997. s. 793.)

Zavolali si kapelu, ktorá nehrávala bežne na obyčajných zábavách, ale považovala sa za oveľa lepšiu. Týmto sa stala známou obec Radošina. Samostatné zábavy si organizovali aj úradníci z priemyselných fabriek, správcovia blízkych veľkostatkov, ako aj lesníci. V menších obciach boli obľúbené aj pobavenia mládeže pri harmonike počas leta v nedeľné popoludnia. Do oblastí, kde bol okrem roľníkov aj veľký počet remeselníkov a murárov, ako napríklad obec Bojná, sa po prvej svetovej vojne dostali nové dovtedy neznáme hudobné nástroje, a to práve vďaka remeselníkom, ktorí často odchádzali za prácou do Viedne a Budapešti. Vznikli tak džezové kapely v zložení saxofón, trubka, harmonika a bubon. Zároveň hrávala aj sláčiková hudba, ktorá pozostávala z huslí, basy, klarinetu a cimbalu. Remeselnícky mládenci usporadúvali aj remeselnícke bále, vstup bol iba na pozvánky.

Okrem nedeľných popoludňajších zábav sa konali zábavy aj v určitých významných dňoch výročného zvykoslovía. K týmto významným dňom patria tri posledné dni fašiangov, Veľkonočný pondelok, stávanie májov, obdobie po vianočných sviatkoch – deň svätého Štefana, Silvester, Nový rok, Traja králi a hodové zábavy, ktoré sa časovo spájajú s dňom svätca, ktorému je zasvätený kostol v obci. S významnými dňami v roku sa spájajú aj obchôdzky, ktoré sú taktiež dôležitými spoločenskými udalosťami obce. Ich úlohou v minulosti bolo, aby priniesli žiadaný účinok či už osobám, alebo hospodárstvu, postupne však túto funkciu strácali. Základom zostáva ich zábavný prvok. Nový rok a Traja králi sú dôležité dni, s ktorými sa tradícia obchôdzok spája. Zábavami usporiadanými v tieto dni sa začalo fašiangové obdobie, obdobie častých zábav, hlavne svadobných. Fašiangy končili v posledných troch dňoch pred Popolcovou stredou, kedy sa začalo obdobie pôstu nielen cirkevného, ale aj zábavného. Fašiangy boli aj časom domácich zabíjačiek. Do polnoci pred začatím Popolcovej stredy mládenci symbolicky pochovali basu, a to za spevu humorných textov na melódiu pohrebných piesní. Obchôdzka mládenčov na Popolcovú stredu prezlečených do rôznych kostýmov bola rozlúčkou s fašiangami. Keďže to bol prvý deň pôstu, po dedine chodili bez spevu a sprievodu hudby. (LEHOCKÝ, J. 1999. s. 13 – 36.)

Jar bola najbohatším ročným obdobím v súvislosti s hudobným a tanečným zvykoslovím, ako deliace obdobie medzi zimou a letom. Považovalo sa za obdobie, kedy bolo treba zlikvidovať a odstrániť všetko, čo bolo choré a staré, čo znamenalo zlo, bolo škodlivé, čo bránilo životu, zrodu prírody, čo ohrozovalo jej plody, ako aj človeka a jeho živobytie. (ELSCHEK, O. a kol. 1989. s. 21 – 22.)

Začínajúce práce na poliach sa časovo prekrývajú s pôstnym obdobím, uvoľnenie z tohto obdobia bez zábavy prináša Veľká noc, hlavne Veľkonočný pondelok. Spoločným zvykom všetkých obcí Nitrianskej oblasti je oblievanie dievčat studenou vodou mládenkami, v niektorých častiach obohatené o šibanie korbáčmi. Niekde so skupinou mládenčov chodil aj harmonikár. Stavanie stromčekov „májov“ je starobylý zvyk súvisiaci s prianiami hospodárov, s prejavmi úcty uznávaným osobám a hlavne bol verejným vyjadrením vážneho vzťahu mládenca k dievčaťu. Táto tradícia je rozšírená takmer na celom Slovensku. Máje sa stavali pred domy dievok väčšinou v noci na 1. mája. V Nemčiciach, v jednej z obcí Nitrianskeho kraja, bol trochu iný postup pri stavaní májov. Mládenci sa museli poponáhľať, pretože tam cez noc dostali brezové stromčeky všetky dievčatá, ale ozdobené stuhami boli iba tie, ktoré stáli pred domom zasnúbenej dievky. Vo väčších obciach a mestách sa ozdobený strom postavil aj v strede dediny, či mesta, obyčajne pred budovu miestneho úradu. Táto časť tohto zvyku pretrváva až dodnes.

Počas celého roka bolo veľké množstvo prác na poliach, lúkach, kde pracovali ľudia kolektívne. Samozrejmosťou súčasťou týchto udalostí bol spev. Ďalšími spoločnými aktivitami a príležitosťami k spevu boli jarné práce na statkoch, jesenné šúpanie kukurice na veľkých hospodárstvach, varenie lekváru, zimné driapanie peria pred svadbou v dome nevesty, priadky a spoločné vyšívanie, aby sa ušetrilo na svetle. Tanec sa uplatňoval pri ukončení prác roľníka, pri ukončení žatvy. Žena robotníckeho gazdu v posledný deň žatvy navarila jedlo, napiekla koláče a pripravila pálenku. Mládež uviaľala veniec z kláskov obilia, ktorý potom niekto z nich niesol na hlave a s vinšom ho priniesli gazdovi alebo správcovi statku. Popri speve, tanci a pohostení bol oslávený koniec žatvy. (LEHOCKÝ, J. 1999. s. 13 – 36.)

Svadba, ako ľudový obrad, predstavuje mnohodielnu štruktúru umeleckých výkonov, počínajúc piesňami, hudbou, cez dramatické a poetické prejavy, príhovory, vinše, verše a tance. Vďaka tomu sa stala nevyčerpatelným zdrojom mnohých folkloristov, bádateľov. (ELSCHEK, O. a kol. 1989. s. 73.)

Svadby, či už z lásky, alebo kvôli zveľadeniu majetku, sa väčšinou konali v období fašiangov. Veľa zaužívaných a pozoruhodných zvykov a cenných okamihov mali predsvadobné prípravy, ako aj svadba samotná. Pre tých, ktorých sa svadba priamo dotýkala, mala charakter výnimočnosti a pre spoločenstvo obce bola možnosťou byť spoluprítomná. Svadba zahŕňala veľké množstvo ľudových zvykov a tradícií. V niektorých obciach Nitrianskej oblasti, napríklad v Solčanoch, sa sobáše vykonávali dvakrát do týždňa, v pondelok a v stredu. Avšak výlučne nie v sobotu, tak ako je to zvykom dnes,

pretože svadba bola vyčerpávajúca, trvala aj dva dni a hostia sa v nedeľu museli zúčastniť svätej omše.

Hudba splýva so všetkými základnými zložkami ľudových obradov a zvykov, dáva im určitú formu a osobitý štýl. Hudobný sprievod je dôležitou súčasťou tanečných tradícií. V prevládajúcej miere určuje charakter tanečného vystúpenia a vplýva na spôsob tanečného prejavu. Ľudové hudby pôsobili v určitom okruhu a tým prispeli k ustáleniu tanečného repertoáru, ktorý sa nachádzal v danom regióne. Na druhej strane však muzikanti ľahko prevzali piesne z iných regiónov, takisto melódie moderných tancov, ktoré po čase vytlačili pôvodné tance. Prevažne sa hrávali sláčikové hudby v sprievode s cimbalom. Vyskytovali sa aj hudby cigánske alebo sedliacke, zmiešané len zriedkavo. Pomerne dosť rozšírený bol aj najstarší hudobný sprievod – gajdy. Muzikantská tradícia mala veľmi silné korene a tanec bol najčastejším a obľúbeným spôsobom zábavy. Na gombičkovej harmonike – heligónke sa často hrávalo v chudobných obciach pri obchôdkach, na zábavách pri nej tancovali, hralo sa na nej na výročné sviatky, na krstínach a svadbách, pri nedeľných tancovačkách organizovaných niekde vo dvore a dorastajúca mládež sa pri jej hraní učila tancovať. (LEHOCKÝ, J. 1999. s. 13 – 36.)

Oblasti západného Slovenska nie sú z hudobného hľadiska jednotné tak, ako iné oblasti, kde rytmus a tempo hudby k tancu tvoria hlavný zjednocujúci prvok. Dnes sa na viacerých miestach takmer úplne vytratili pôvodné sláčikové hudby, ich funkciu prebrali dychovky. Tak tomu bolo aj v Nitrianskom kraji. Repertoár piesní je veľmi pestrý, bohatý a rozsiahly. V dnešnej dobe sa z pôvodnej sedliackej tanečnej kultúry uchovalo najviac v kopcovitých oblastiach, o niečo menej v nížinách Nitrianskeho kraja. (ZÁLEŠÁK, C. 1988. s. 152 – 153.)

V Nitrianskej oblasti patrí medzi najvýznamnejšie folklórne podujatia súťažná prehliadka vysokoškolských folklórnych súborov Akademická Nitra. Organizuje sa v Nitre každý druhý rok, striedavo so Zvolenom. Na Katedre etnológie a etnomuzeológie Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre sa štúdium zameriava na tanečný a hudobný folklór a regionálne kultúrne tradície. Scénickou podobou a spracovaním ľudovej kultúry Ponitria sa zaoberá množstvo folklórnych skupín, konkrétne folklórne súbory Furmani, Borinka, Zobor a Ponitran z Nitry, Inovec z Hlohovca, súbor Vtáčnik z Prievidze, súbor Jánošík z Partizánskeho. (BEŇUŠKOVÁ, Z. a kol. 2005. s. 70 – 71.)

4 FOLKLÓRNY SÚBOR FURMANI NITRA

4.1 Životopis Mgr. Mariána Hlavatého, PhD.

Marián Hlavatý sa narodil dňa 26.12.1967, žije a pôsobí v Nitre. V rokoch 1974 – 1982 navštevoval Základnú školu na Pohraničnej ulici v Komárne a po jej ukončení absolvoval štúdium na Slovenskom Gymnázium v Komárne ukončené maturitnou skúškou. Počas rokov 1986 – 1991 študoval na Pedagogickej fakulte v Nitre, odbor Slovenský jazyk a Hudobná výchova. O tri roky neskôr si doplnil vzdelanie rekvalifikačným kurzom pri Národnom osvetovom stredisku v Bratislave ako tanečný pedagóg, štúdium ukončil záverečnou skúškou. Ďalej pokračoval interným doktorandským štúdiom, v rokoch 2009 – 2011, na Katedre hudby Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre.

Svoje bohaté nadobudnuté vedomosti zúročil aj vo svojej pracovnej oblasti. Od roku 1992 pracuje ako interný pedagóg v Centre voľného času Domino Nitra a od roku 2007 ako externý pedagóg v Súkromnom konzervatóriu Heleny Madariovej v Nitre, odbor javiskový pohyb. Počas doktorandského štúdia pôsobil ako tanečný pedagóg a choreograf na Pedagogickej fakulte Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre. Osemnásť rokov bol členom vysokoškolského folklórneho súboru Ponitran pri Univerzite Konštantína Filozofa v Nitre a po desiatich rokoch svojho členstva sa stal tanečným pedagógom a choreografom tohto súboru. Od roku 1996 pôsobí ako tanečný pedagóg a choreograf aj detského folklórneho súboru Borinka pri Centre voľného času Domino Nitra. V roku 2004 prijal funkciu umeleckého vedúceho a choreografa folklórneho súboru Furmani pri Centre voľného času Domino Nitra.

Rovnako dôležité je potrebné spomenúť, že Marián Hlavatý bol v rokoch 1994 až 2011 externým členom Divadla Andreja Bagara v Nitre, kde nadobudol tanečnú prax. Účinkoval v známych divadelných predstaveniach, ako sú Pacho sa vracia (réžia Martin Ťapák), Sen noci svätajánskej (réžia Ľubomír Paulovič), Mária Stuartová, Malý obchod hrôzy v réžii Jána Ďurovčíka. Pod taktovkou režiséra Jozefa Bednárika účinkoval v predstaveniach Fidlikant na streche, Grék Zorba, Adam Šangala, Kabaret a Modrá ruža. Choreograficky sa podieľal na tvorbe mnohých ďalších divadelných diel, ako sú Perinbaba, Maškaráda, Jozef Mak, Na skle maľované, Cigáni idú do neba, Utekajte slečna Nituš, Piargy, Mátohy, Jozef a jeho zázračný farebný plášť, Ples upírov. V posledných dvoch spomenutých dielach vystupoval aj ako herec. Spolupracoval na mnohých umeleckých projektoch s rôznymi inštitúciami a organizáciami, pre Divadelné spoločenstvo Rafael Bošany pôsobil ako choreograf a tanečník pri predstavení Láska je silnejšia. Effeta – Stredisko nepočujúcich

v Nitre s ním spolupracovalo pri pohybovej úprave hier pod názvami Svetlo v tmách, Dávid a Goliáš, Mínus sedem. Marián Hlavatý je aj spoluzakladateľ divadelného združenia Le Mon Nitra. Za zmienku stoja aj mnohé ďalšie projekty, na ktorých spolupracoval s režisérom Petrom Oravcom, či už ako choreograf alebo aj ako herec, sú to Amadeus, Ester, Veľkomoravská trilógia, Mikulášov príbeh, O 12 mesiačikoch, Prometheus, Princ Bajaja, Gorazd, Marionetta. (HLAVATÝ, M. 2012. [osobná komunikácia].)

4.2 Vznik a história folklórneho súboru Furmani

V roku 2002 sa začali stretávať bývali hudobníci a členovia detských folklórnych súborov Borinky a Nitranček, pretože už ako starší nemohli naďalej pôsobiť v týchto súboroch. Vek členov detských súborov je ohraničený do 16 rokov. V centre voľného času Domino im bol poskytnutý priestor, kde mládež mala svoje stretnutia, na ktorých zúročili svoje skúsenosti z predchádzajúcich pôsobení vo folklóre a pravidelne hrávali. Neskôr založili ľudovú hudbu Furmani. Aby sa mohli presadiť, stali sa ich prvými manažérmi rodičia a rodinní príslušníci samotných členov. Neskôr sa vedúcim tejto kapely stal Matej Galgóci, ktorý je aj súčasným vedúcim ľudovej hudby Furmani. Takto pôsobili asi dva roky, hrávali príležitostne na rôznych podujatiach, firemných akciách, rodinných oslavách a podobne. Postupne sa dostávali do povedomia ľudí a ľudová hudba, ktorú predvádzali zvyšovala svoju úroveň a kvalitu tak, že nikto nemal pocit, že mladí chlanci si len tak prišli zahrať.

Neskôr dostali nápad na vznik tanečnej zložky. Zhodou okolností v lete cez prázdniny v roku 2003 boli na zájazdovom pobyte s detským folklórnym súborom Borinka, kde bola dosť veľká skupina končiacich tanečníkov, ktorí už vekovo nezapadali do detského súboru. Oni sami iniciovali, že chcú ešte pokračovať v ľudovom tanci. Práve v tom čase Marián Hlavatý končil svoje pôsobenie vo vysokoškolskom súbore Ponitran, a tak súhlasil s tým, že by mohol dať dokopy niekoľko tanečných párov a vytvoriť tanečný súbor. Dovtedy všetci tanečníci, ktorí končili pod pôsobením M. Hlavatého v Borinke a chceli naďalej pokračovať v tanci, museli ísť do súboru Ponitran alebo Zobor. Samozrejme však nie všetkým členom sa podarilo dostať ďalej a preto privítali možnosť založiť nový folklórny súbor. Takže dva roky po vzniku ľudovej hudby Furmani, v januári 2004, vznikla tanečná zložka tohto folklórneho súboru. Mala osem tanečných párov a štyri sólo dievčatá, ktoré fungovali ako spevácka zložka, skupina. Nakoľko deti z detského folklórneho súboru Borinka tancujú tance a spievajú piesne z Nitrianskeho a Tekovského regiónu, rovnako i

čerpajú hudobný materiál a pohybové schopnosti z týchto oblastí, rozhodli sa aj členovia súboru Furmani pokračovať v Nitrianskom regióne. (HLAVATÝ, M. 2012. [osobná komunikácia].)

Hudobné aj tanečné zvykoslovie z Nitrianskeho kraja má veľa spoločných prvkov s Tekovom. Prevláda v ňom spojenie s poľnohospodárskymi zvykmi – jarné obchôdzky, dožinkové piesne, piesne spojené so žatvou. Objavujú sa tu taktiež jednoduché historické obradové piesne. Používanie gájd malo veľký vplyv na melódie piesní. Známe sú tiež dychové hudby. (BEŇUŠKOVÁ, Z. a kol. 2005. s. 69 – 70.)

Prvé programové číslo súboru Furmani, ktoré vzniklo, bolo pôvodne vytvorené pre folklórny súbor Ponitran. Keďže M. Hlavatý ukončil pôsobenie v tomto súbore, svoju choreografiu preniesol do folklórneho súboru Furmani. Vznikla nová hudobná úprava, ktorú spracoval Matej Galgóci. Toto prvé programové číslo znamenalo základ celého profilového programu súboru. Kostýmy a všetky potrebné veci si dočasne požičiavali z Borinky. Preto na začiatku fungovania nového súboru Furmani nebolo možné, aby vystupovali súčasne so súborom Borinka. Aj napriek tomu, že niekoľko krojov a čižiem mala Borinka navyše. Prvými členmi súboru Furmani boli vlastne takmer všetci bývalí členovia Borinky, ľudia z Nitra a jej okolia. (HLAVATÝ, M. 2012. [osobná komunikácia].)

4.3 Členenie a financovanie folklórneho súboru

Folklórny súbor Furmani sa v súčasnosti delí na tri zložky:

- a) ľudová hudba,
- b) tanečná zložka,
- c) spevácka skupina. (HLAVATÝ, M. 2008. [online].)

Samostatnú ľudovú hudbu vedie Matej Galgóci, ktorý je primášom²⁹ tejto zložky. V ľudovej hudbe sú štyria nemenní členovia a ostatní sú pozývaní hostia podľa potreby. Zloženie hudobnej zložky je nasledovné: huslista, kontra viola, akordeón/gajdy, kontrabas a podľa potreby sa používa ešte cimbal a klarinet. Tanečná zložka sa v súčasnej dobe skladá zo štrnástich chlapcov a dvadsiatich dvoch dievčat. V rámci tejto zložky sú vyčlenené dievčatá, ktoré tvoria aj spevácku skupinu, je ich približne osem až deväť. Vek všetkých členov folklórneho súboru Furmani sa pohybuje v rozmedzí od šestnásť do dvadsaťšesť rokov.

---

²⁹ Primáš – Prvý huslista ľudovej kapely. (KAČALA, J. a kol. 1997. s. 560.)

Financovanie súboru je viaczložkové. M. Hlavatý je zamestnancom Centra voľného času Domino, tanečná sála aj krojovňa, ktorú využíva súbor Furmani je súčasťou Centra Domino, takže nemusia platiť za prenájom. Každý občan do tridsať rokov, ktorý chce byť členom Centra voľného času, musí zaplatiť minimálny mesačný poplatok, aby bol registrovaný v Centre voľného času. Štát potom prispieva na členov centra a týmito prostriedkami sa financujú platy zamestnancov, energie a ostatné. To znamená, že každý jeden člen folklórneho súboru Furmani je zároveň aj členom Centra voľného času Domino a platí ročne tridsať euro ako členský poplatok. Tieto peniaze sa v podstate odovzdávajú štátu a ten ich vracia späť, možno hovoriť o istom finančnom kolobehu. Peniaze na ostatnú činnosť sa získavajú z ďalších zdrojov a to z projektov, ktoré sa propagujú cez rodičovské občianske združenie pri Centre voľného času. Alebo sa projekty podávajú priamo cez Centrum voľného času Domino, ďalej prostredníctvom Mestského úradu Nitra – oddelenie kultúry, Nitrianskej komunitnej nadácie alebo Úradu Nitrianskeho samosprávneho kraja.

Finančné prostriedky, ktoré prichádzali v minulosti sa využívali na rekonštrukciu krojov, na nákup krojov a krojových súčastí a na zapltenie bežných výdavkov, ako je oprava čižiem, výroba mašlí, zašívanie, obšívanie a podobne. Rovnako dôležité je aj financovanie umeleckej tvorby, to znamená, že ak umelecký vedúci potrebuje nejakých lektorov na výpomoc pri zostavovaní choreografie, je potrebné vyčleniť aspoň nejaké peniaze na ich odmeny, aj keď nie vysoké. Ďalšia zložka financovania sú 2% z daní, hlavne od rodičov samotných členov súboru, ale pripájajú sa aj fyzické osoby (jednotlivci) a právnické osoby (firmy). Významným zdrojom financií sú aj honoráre za vystúpenia, avšak nie sú pravidelné a pevne stanovené. Výška honoráru závisí od prostredia, v akom súbor Furmani vystupuje, od spoločenskej udalosti, zloženia obecnstva, časového trvania celého vystúpenia a vzdialenosti miesta. Je rozdiel určiť sumu za vystúpenie pre rôzne nadácie, neziskové organizácie alebo záchranárov, kde sú Furmani ochotní vystupovať len za sladkú odmenu a poďakovanie. A samozrejme iná suma sa získava pri účinkovaní pre politické strany alebo veľké firmy, spoločnosti.

Napriek tomu všetky spomínané finančné zdroje nie sú dostatočné. Vyplýva to z toho, že materiály na šitie krojov sú veľmi drahé, ak sa vôbec podarí nejaké zohnať. Často je potrebné tieto materiály objednávať zo zahraničia. Možno tomu nikto neuverí, ale slovenské kroje sa mnohokrát nakupujú na Ukrajine, v Poľsku, v Maďarsku alebo v Čechách, pretože tam sa tradícia šitia krojov ešte udržiava. Textil, z ktorého sa šili sukne

a lajblíky³⁰ sa už nevyrába, nie je možné ho nahradiť, to znamená, že staré sukne sa rozstrihajú a ušijú sa ďalšie. Je možné, že niekde v zahraničí je ešte prístup k takémuto materiálu, ale jeho cena je určite pre súbor Furmani neúnosná, takže si zvolili radšej možnosť rekonštrukcie starších modelov. Hotové výrobky sa nedajú zohnať už vôbec, nedajú sa kúpiť v obchodoch. Tanečná obuv sa taktiež bežne nenachádza v obchodoch, a preto si ju musia dať ušiť na mieru. Cena takejto obuvi sa pohybuje okolo stošesťdesiat euro. Napriek tomu je to na Slovensku lacnejšie ako v zahraničí. Vyšívané krojové stuhy a ďalšie súčasti krojov stoja obrovské peniaze. Ak sa vedenie súboru Furmani rozhodne zrekonštruovať kroj, musí najprv kúpiť originálny kus. Mnoho kusov sa im podarilo zohnať v obci Rybník pri Leviciach. Mnohokrát sú však už veľmi zničené, na zásterách chýbajú koráliky, stuhy, zdobenie. Z tohto vyplýva, že na všetko sú potrebné peniaze, ktorých, žiaľ, nikdy nie je dost.

Vedenie a udržanie folklórneho súboru v dnešnej dobe je náročné. Napriek tomu sa umelecký vedúci snaží, aby pri žiadnom vystúpení neboli stratoví. Pri účinkovaní napríklad na Červenom hrádku musia dostať taký honorár, aby im pokryl aspoň dopravu, nejaké občerstvenie pre nich a samozrejme musia dodržiavať aj pitný režim. Nikto z členov súboru neberie peniaze. Všetko čo dostanú za vystúpenia sa dáva do spoločnej pokladne a tieto prostriedky sa potom použijú pre celý folklórny súbor. Ani samotný choreograf a umelecký vedúci Marián Hlavatý nedostáva za vystúpenia žiadny honorár, pretože má svoj plat. Niekedy je možné, že muzikanti idú hrať sami za seba, v takomto prípade si určia oni svoju odmenu za účinkovanie, keďže nejdú ako celý folklórny súbor. Zahraničné pobyty a vystúpenia organizuje väčšinou nejaká inštitúcia, alebo konkrétne vedenie festivalu, vtedy hradí stravu aj ubytovanie organizátor podujatia. Ale dopravu si musí zabezpečiť a zaplatiť samotný súbor, obvykle sa na tom podieľajú všetci členovia súboru rovnakým podielom zo svojich vlastných zdrojov. Furmani spolupracujú so súkromnou dopravnou firmou, ktorá má pochopenie pre kultúru, takže berie ohľad aj na určenie ceny za prepravu. Samozrejme, keby bol dostatok peňazí, mohli by sa prezentovať vo viacerých mestách, a to nielen na Slovensku. Pri účinkovaní na festivale v Maďarsku to prebiehalo tak, ako vo väčšine prípadov, dopravu si financovali účinkujúci sami a ubytovanie a stravu poskytol usporiadateľ festivalu. Rovnako to funguje aj s detským folklórnym súborom Borinka. Pri návšteve folklórneho podujatia vo Francúzku prispeli na dopravu rodičia účinkujúcich, ale na druhej strane mali radosť, že ich deti mali možnosť

---

³⁰ Lajblík – hovorovo, krátka vesta, živôtik. (KAČALA, J. a kol. 1997. s. 277.)

vidieť krásny Paríž, Louvre, Lurdy a Atlantický oceán. Takže pomerne veľkou položkou financovania folklórneho súboru je doprava. Zúčastnili sa však už aj festivalov, ktoré prispievajú aj na túto položku, ako napríklad festival v Poľsku, kde im organizátori uhradili časť dopravy od poľských hraníc. (HLAVATÝ, M. 2012. [osobná komunikácia].)

4.4 Typický ľudový odev a úprava zovňajšku členov súboru, choreografia a repertoár

Keďže program a choreografia folklórneho súboru Furmani pochádzajú z Nitrianskeho a Tekovského regiónu, rovnakého pôvodu sú aj samotné kroje. Súčasťou krojov sú pánske alebo dámske čižmy, dievčatá nosia občas i topánočky. Dievčenský kroj pozostáva z bielej jednoduchej „cudnice“ alebo „točky“ – je to úzka sukienka, ktorej úlohou je zahaliť konkrétnu časť ženského tela, keď sa dievčence točia a zdvíhajú. V minulosti to malo ešte väčší význam, keďže vtedy ženy nenosili spodnú bielizeň. Tradícia nosenia tejto „cudnice“ sa pri ľudovom tanci zachovala. Ďalšie časti dievčenského kroja tvoria spodnica, vrchná sukňa, zástera, rukávce, blúzka a lajblík. Vzory a námety kroja sú typické pre Nitriansky región, rovnako ako aj farebnosť. Väčšinou sú to zemité farby, to znamená hnedá, zelená, modrá a čierna ako základ. Vestičky sú veľmi farebné, zdobené bohatou výšivkou. Sukne sú buď kašmírového vzoru, alebo je na nich použitá modrotlač. Na hlavách majú dievčatá čepce alebo mašle. Čepce nosili vydaté ženy, stužky a mašle slobodné ženy. Typickú úpravu vlasov predstavuje priberaný jeden vrkoč zaviazaný mašľou. Súčasťou dievčenského kroja môže byť aj kabátik alebo vlniak, ktorý sa používa ako zimný doplnok, a šatka na hlavu. Mužský kroj tvoria plátenné gate alebo nohavice – tzv. „rajtky“. Ďalej nesmie chýbať košeľa, krátky lajblík alebo dlhšia vesta, ktorá vyzerá ako klasická stará obleková vesta. Občas nosia mládenci kabáty alebo kabanice. Typickou prikrývkou mužskej hlavy je klobúk, ktorý je buď jednoduchý, alebo podľa príležitosti zdobený. Napríklad, ak išiel mládenec na svadbu, previazal si klobúk ešte stužkou.

Čo sa týka rekonštrukcie krojov vo folklórnom súbore Furmani, zaoberá sa tým samotný choreograf a umelecký vedúci Marián Hlavatý. Jedna z možností je, že sa zoženú originálne kroje, ktoré sa buď opravia, alebo sa podľa nich potom šijú nové. Originálnych kúskov sa samozrejme nedá zaobstarať také veľké množstvo. Kedysi boli ženy malé, útle a chudé, takže aj pôvodné krojové súčasti sú pre dnešné dievčatá príliš malé. Avšak pôvodné čaro a pôvab sa z týchto krojov nikdy nevytratí. Pri pohľade do krojovne folklórneho súboru Furmani sa človeku naskytne nevídaná krása. Marián Hlavatý často spolupracuje s obyčajnými ľuďmi z dedín zo svojho okolia. Požiada ich o pomoc pri hľadaní starých

dobových krojov alebo aspoň niektorých jeho súčastí. Nájdu sa ešte ľudia, ktorí si takéto veci vážia a uchovávajú pre ďalšie generácie. Často sa stáva aj to, že samotní rodičia členov súboru Furmani prinesú odložené kroje po svojich starých rodičoch. Pri rekonštrukcii krojov sa samozrejme musí zachovať jeho pôvod, či už je to farebnosť, štýlovosť, rôzne doplnky a výšivky, pretože to je na kroji najvzácnejšie. Marián Hlavatý si historické kroje veľmi váži a plne si uvedomuje, že ich hodnota je nevyčísľiteľná a ručná práca neoceniteľná. Čím viac ručnej práce sa na kroji vyskytuje, tým je pre neho vzácnejší. Nitriansky región a okolie nie je žiaľ až tak atraktívne a bohaté na dobové kroje, ako sa tým môžu pochváliť iné časti Slovenska - Podpoľanie, Horehronie, Goraly alebo východné Slovensko. Ľudia v súčasnej dobe si začínajú uvedomovať, aké poklady sa ukrývajú v ich domovoch. Smutné však je, že ak sa majú tohto bohatstva dobrovoľne vzdať, tak si za to vypýtajú finančnú kompenzáciu. Kroje sú najväčšia finančná položka folklórneho súboru Furmani.

Repertoár a choreografia majú pôvod v oblasti Ponitria a Tekovu. Podľa histórie vzniku súboru Furmani boli prvým programovým materiálom žartovné piesne a tance, ktoré sa spojili do tanečného bloku s názvom „Väzni ma Janko“. Má trvanie dvadsať minút, zahŕňa piesne so svadobnou a predsvadobnou tematikou, ktoré vychádzajú zo zvykov z obdobia pred svadbou a počas svadby. Avšak program sa neodohráva v autentickej podobe, ako sa robili svadby kedysi, ale je to štylizovaná podoba. V rámci tohto programového bloku je možné vidieť párové tance, ako je pomalý čardáš, čardáš, rýchly čardáš – frišká, dievčenské kolesá, chlapčenské verbunky, strofické tance. Polka a mazurka majú ustálenú podobu, to znamená, že ako vznikli, tak sa tancujú aj v súčasnosti. Hudobný a piesňový materiál je zozbieraný z okolia Nitry. Druhý blok tvoria čardáše alebo tance z Tekova. Delia sa do troch skupín:

1. trasený, čiže typický pohyb v čardášovom prevedení, typické perovanie, trasenie;
2. dievčenské tekovské kolesá;
3. čardáš a frišká z Tekova.

Hudobný a piesňový materiál pre tento blok je vytvorený z Tekovskej obce Rybník. Tretí blok sa nazýva „Štvorpárový blok“, je to ukážka párových tancov z okolia Nitry. Tvorí ho dievčenské koleso z Dražoviec a chlapčenský verbunk a čardáš. Štvrtý blok má názov „Gajdošské piesne a tance z Veľkého Zálužia“. V tomto programovom bloku je možné vidieť tance ako je verbunk, palicový chlapčenský tanec, tanec slovenčina, frišká, dievčenské koleso, gajdoš tanec. Posledný tanec je zrekonštruované dielo Jozefa Antalika z Veľkého Zálužia. Bol to gajdoš, ktorý žil a pôsobil vo Veľkom Záluží, ale chodil aj po

celom Slovensku, aby predviedol svoju hru na gajdách a tanečné umenie. Jeho hudobný a tanečný štýl je použitý vo štvrtom programovom bloku súboru Furmani. Samostatný tanec frišká od Nitry je komerčný, trvá dve až tri minúty.

Do repertoára sa podľa potreby zaraďuje aj spevácka zložka, ktorá obsahuje Rybnícke dievčenské spevy, piesne z Malého Zálužia, Gajdošské piesne z Veľkého Zálužia. Samostatnou časťou speváckej zložky sú sólistky – speváčky, ktoré majú svoj vlastný repertoár, tvoria ho piesne od Nitry alebo Tekova. Hudobná zložka môže vystupovať aj samostatne, ak má vystúpenie trvať dlhšie, tak sa v programe striedajú všetky zložky súboru Furmani (hudba, tanec aj spev). Spôsobov získavania materiálu na tvorbu repertoáru vo folklórnom súbore je niekoľko. Buď sa čerpá z existujúcich spevníkov, ktoré vydali zberatelia, jedným z nich je Marián Járek – vydavateľ a zberateľ z Nitry a okolia, alebo sa použijú zbierky Bélu Bartóka z nitrianskeho okolia, alebo priamo materiál od informátorov, ktorí poznajú ľudové piesne. Preto sa používajú pojmy ako pieseň z Rybníka, lebo v Rybníku sa našli zdroje informácii k tejto piesni. Rovnako aj Dražovské koleso je názov odvodený od miesta vzniku – obce Dražovce, kde sa našiel spevník a tanečné motívy sa zozbierali od starých ľudí žijúcich v tejto obci. Jedinou nevýhodou folklóru je, že v tejto oblasti sa už nedá vymyslieť nič nové, treba pracovať s prvkami, ktoré už boli dávno vymyslené a sú zaužívané. (HLAVATÝ, M. 2012. [osobná komunikácia].)

4.5 Folklórne súťaže, prínos a vízie do budúcnosti folklórneho súboru Furmani

Pre folklórne súbory sú na Slovensku vypísané dva druhy súťaží:

- a) súťaž tvorivých choreografií,
- b) súťaž ľudových hudieb sólistov, spevákov a speváckych skupín.

Súťaž tvorivých choreografií prebieha aj teraz v súčasnosti, prihlasujú sa do nej súbory v dvoch kategóriách. Do prvej kategórie sa zaraďujú súbory malých foriem, to znamená, že počet interpretov je šesť, buď sú to tri páry, alebo šesť dievčat, alebo šesť chlapcov. Druhú kategóriu tvoria veľké choreografie, počet účinkujúcich je väčší ako šesť. Predstavujú sa choreografie, ktoré majú trvanie od troch do päť minút. Štylisticky by mali vychádzať z regiónu, z ktorého súbor pochádza. Folklórny súbor Furmani sa počas svojej takmer osemročnej existencie zúčastnil štyroch ročníkov Súťaže tvorivých choreografií, z čoho sa tri krát prebojoval do celoslovenského kola. V zahraničí sa usporadúvajú súťažné a nesúťažné festivaly. Súbor Furmani sa predstavil na štyroch nesúťažných festivaloch,

a to v Čechách a v Maďarsku. Zúčastnil sa aj jedného súťažného festivalu, ktorý sa organizoval v Poľsku, na tomto festivale získal súbor jednu z hlavných cien. Súčasťou pôsobenia vo folklórnom súbore je aj pravidelné tréningovanie. Súbor Furmani máva tanečný tréning vždy trikrát za týždeň v trvaní jeden a pol hodiny. Ľudová hudba trénuje podľa potreby, rovnako ako aj spevácke skúšky a víkendové sústreďenia sa uskutočňujú podľa potreby.

Najväčším prínosom pre vedenie súboru, jeho členov, ako aj všetkých priaznivcov folklóru je vôbec to, že folklórny súbor v súčasnej dobe vznikol. Pretože obraz mládeže dnešnej spoločnosti nie je práve lichotivý. Mladí ľudia už nemajú veľký záujem o mimoškolské aktivity, radšej sedia doma, alebo sa venujú nie veľmi prospešným aktivitám. Pozitívnu správou však je, že o folklórny súbor Furmani prejavujú čoraz väčší záujem nielen bývalí členovia detských súborov z Nitry, ale aj z ďalekého okolia. V súčasnosti sa môže zloženie súboru Furmani pochváliť členmi z mimo okresu Nitra, ako aj členmi mimo pôsobenia Centra voľného času. Ako kolektív si veľmi dobre rozumejú, majú spoločné záujmy a hlavne šíria svoje poslanie. Veľkým prínosom tohto súboru je, že uchováva tradície svojho okolia. Na dedinách sa už tak nešíria zvyklosti ako kedysi, postupne sa to možno obráti a členovia folklórnych súborov prinavrátia kus histórie z ľudovej kultúry. Veľký obdiv si zaslúži aj snaha o rekonštrukciu a archiváciu krojov a ľudového odevu, čo prinesie nové poznatky aj budúcim generáciám. Z roka na rok sa zvyšujúci počet záujemcov o folklór svedčí o tom, že práca súboru nie je zbytočná. Úspechom je i to, že tradície prenikajú aj do bežného života, na svadbách sa ešte stále traduje „začepčenie nevesty“, členovia súboru sa takýchto slávností radi zúčastňujú. Hlavným cieľom folklórneho súboru Furmani je naďalej pokračovať v oživovaní tradícií, pretože je ešte veľa materiálu, ktorý sa dá spracovať. Je potrebné vychovať dostatočné množstvo záujemcov o folklór, ktorí ho budú ďalej odovzdávať a zachovávať. Súbor treba dostatočne pripravovať, aby bol reprezentatívny a konkurencie schopný nielen na Slovensku, ale aj v zahraničí. Pretože folklór je výstavná skriňa Slovenska. Nie je podstatné vyhrávať súťaže, ale tešiť sa z toho, že o folklórny súbor Furmani, ako aj o folklór samotný sa neustále prejavuje záujem. (HLAVATÝ, M. 2012. [osobná komunikácia].)

4.6 Dotazník a jeho vyhodnotenie

Dotazník³¹, ktorý sa nachádza v prílohách tejto práce, bol vytvorený pre členov folklórneho súboru Furmani. Jeho úlohou bolo zistiť viac informácií o členoch tohto súboru a o vplyve folklóru na ich životy. Počet opýtaných mužov bol rovnaký, ako aj žien. Členovia folklórneho súboru Furmani majú vek od šesťnásť do dvadsaťšesť rokov, do vyplnenia dotazníka sa zapojili členovia od osemnásť do dvadsaťpäť rokov. Väčšina z nich má stredoškolské vzdelanie, niektorí vysokoškolské. Do dotazníka sú zahrnuté všetky tri zložky súboru – tanečná, spevácka aj hudobná. Prevažná časť sa venuje folklóru už od útleho detstva na základe vlastnej iniciatívy a podnetu. Pre všetkých je účinkovanie v tomto súbore záľubou, koníčkom, napriek tomu sa všetci rovnako zhodli, že si to vyžaduje veľa voľného času. Taktiež chápu folklór ako spôsob života, predstaviteľ a ľudovej tradície a ako možnosť prinášať ľuďom radosť. Pre súčasnú kultúru je folklór veľkým prínosom, ale podľa niektorých sa už natoľko nerozvíja.

Pri odpovediach na poslednú otázku sa všetci vyjadrovali len v pozitívnom duchu. Pôsobenie a účinkovanie v tomto súbore spôsobuje všetkým jeho členom zábavu a potešenie, ako kolektív si veľmi dobre rozumejú. Slovenský národ vďaka svojej tvorivosti a fantázii vytvoril a uchoval neobyčajné bohatstvo ľudovej kultúry. Preto je naozaj obdivuhodné, ak sa folklóru aj naďalej venuje dnešná mladá generácia, čím sa snaží zachovať históriu a predstaviť ju nielen domácemu obecnstvu, ale aj svetovému. Láska k folklóru nepozná hranice. Možnosť zúčastniť sa a prezentovať na rôznych podujatiach a festivaloch je pre nich obohacujúcim zážitkom. Spoznávajú ľudové zvyklosti aj iných krajín, rovnako ako aj samotnú krajinu, jej krásu a pôvab. Ku krojom, ktoré sú neoddeliteľnou súčasťou folklórneho súboru, sú jeho členovia starostliví. Veľmi dobre si uvedomujú, aké je zložité takéto vzácne oblečenie v dnešnej dobe nájsť, kúpiť a zrenovovať.

Práca členov folklórneho súboru Furmani a ich postoj k ľudovým tradíciám a hodnotám sú pozoruhodné, zaslúžia si pochvalu a uznanie. Prezentujú nielen svoj kraj, ale aj slovenskú kultúru, a preto je potešujúce, že folklóru sa chcú venovať čo najdlhšie.

---

³¹ Príloha č. 1 - Dotazník

ZÁVER

Predstavitelia mnohých umeleckých smerov sa zaoberali myšlienkou prínosu folklóru do novodobej kultúry, keďže folklór je predstaviteľom tradičnej ľudovej tvorby. Samotný folklór je však súčasťou obrovského celku, ktorý zasahuje do všetkých oblastí života. Podával sa vo forme hovorovej, tanečnej, speváckej, ale aj písomnej. Existuje veľké množstvo zbierok, zborníkov a literárnych diel, ktoré sú toho dôkazom. Nikdy sa nevytratia historické znaky akéhokoľvek podania folklóru. Je pravda, že v minulosti prežíval folklór aj kritické obdobia. Dokonca hrozil jeho zánik. Avšak z povedomia ľudu sa nikdy nevytratil pôvodný historický duch, ich chuť naďalej šíriť zábavné formy rôznych obradov bola silnejšia. Vďaka tomu sa postupne vytvárali nové druhy tancov, vznikali nové piesne, používali sa rozličné hudobné nástroje. V súčasnosti je ich forma viac menej ustálená. Pôvodní nositelia a predstavitelia folklóru sa museli prispôbovať viacerým podmienkam, ako aj prostrediu v ktorom žili, a to malo vplyv aj na formovanie samotného folklórneho prejavu. Repertoár a programová štruktúra kolektívov bola rôznorodá.

Na Slovensku sa rozvoju folklorizmu venovali mnohé inštitúcie a spolky. Svojou činnosťou prispeli vo veľkej miere k tomu, že tradičná ľudová kultúra pretrváva až dodnes. Rovnako tak aj propagácia samotných literárnych umelcov prispela k rozmachu folklóru, ktorý sa šírila až za hranice nášho národa. To spôsobilo vznik folklórnych podujatí, súťaží a festivalov. Na takýchto vystúpeniach bola priamo využitá jedna z funkcií folklóru, reprezentácia. V súčasnosti sa folklór nepodáva presne vo svojej pôvodnej podobe, určité prvky sa buď nezachovali, alebo sa časom zmenili.

Prostredníctvom uskutočnenia mnohých výskumov je možné spoznať aspoň niektoré znaky z pôvodnej ľudovej tvorby. Preto je veľmi dôležité podporovať takéto projekty. Výskum z viacerých oblastí západného Slovenska prispel k obohateniu ľudovej histórie tohto územia. Aj keď celkové trvanie bolo príliš krátke, napriek tomu sa podarilo zozbierať početné informácie priamo od samotných nositeľov ľudových prejavov. V minulosti bolo oveľa viac možností, kde sa mohli ľudia spoločne stretávať a tým vytvárať nové prvky folklóru. Vtedajšia doba nebola presýtená technikou. Tradičným spôsobom zábavy bol tanec a spev. Pri bežných, každodenných činnostiach sa rodili nové piesne. Sviatočné dni, slávnostné obrady, ale aj jednoduché práce boli príležitosťou k využitiu zábavy a tvorby nových druhov folklórnych prejavov.

Súčasná prezentácia tradičnej ľudovej kultúry zabraňuje jej zániku. Dôkazom toho je aj folklórny súbor Furmani. Vznik tohto súboru bol spontánny, vďaka tomu, že mládež chcela

naďalej pokračovať v svojej záľube z detstva, keďže väčšina členov bola súčasťou detských folklórnych súborov. Hlavnou úlohou súboru Furmani je predstaviť historické prvky folklóru súčasnej generácii. Napriek neľahkej finančnej situácii sa nevzdávajú svojej činnosti. Sú súčasnými nositeľmi folklórnych tradícií. Je dôležité spomenúť, že vďaka ich práci sa zachováva tanec, hudba a spev regiónu, z ktorého pochádzajú; rovnako tak aj typické ľudové oblečenie, kroje. Súbor sa zameriava aj na zbieranie a renováciu tradičných krojov a krojových častí. Ich ďalšou úlohou je aj prezentácia svojho regiónu nielen na Slovensku, ale i v zahraničí. Existujúce folklórne súbory, akým je aj súbor Furmani, sú obrovským prínosom pre súčasnú kultúru.

Zámerom bakalárskej práce bolo predstaviť folklór, jeho históriu, postupné formovanie, ako aj jeho predstaviteľov; oboznámenie sa s ľudovými tradíciami v Nitrianskom regióne a poukázať na vplyv tradičných ľudových prejavov na súčasného človeka, ktorého predstavujú rovnako členovia súboru Furmani, ako aj jeho diváci a priaznivci.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

BEŇUŠKOVÁ, Z. a kol. 2005. *Tradičná kultúra regiónov Slovenska*. Bratislava : Veda, 2005. 241 s. ISBN 80-224-0853-0.

DZUBÁKOVÁ, M. 1976. *Ku genéze slovenskej folkloristiky*. 1. vyd. Bratislava : Veda, 1976. 132 s.

ELSCHEK, O. a kol. 1989. *Ľudové hudobné a tanečné zvykoslovie*. 1. vyd. Bratislava : Veda, 1989. 212 s. ISBN 80-224-0068-8.

ELSCHEKOVÁ, A. – ELSCEK, O. 2005. *Úvod do štúdia slovenskej ľudovej hudby*. 3. vyd. Bratislava : Hudobné centrum, 2005. 220 s. ISBN 80-88884-69-1.

KAČALA, J. a kol. 1997. *Krátky slovník slovenského jazyka*. Bratislava : Veda, 1997. 944 s. ISBN 80-224-0464-0.

LEHOCKÝ, J. 1999. *Ľudové tance a tanečné tradície z okolia Topoľčian*. 1. vyd. Bratislava : Prebudená pieseň – združenie, 1999. 144 s. ISBN 80-88926-06-8.

LEŠČÁK, M. a kol. 1989. *Folklór v súčasnej kultúre*. Bratislava : Osvetový ústav, 1989. 94 s.

LEŠČÁK, M. a kol. 1996. *K dejinám slovenskej folkloristiky*. Bratislava : Prebudená pieseň - nadácia, 1996. 144 s. ISBN 80-967179-8-7.

LEŠČÁK, M. a kol. 1977. *Premeny ľudových tradícií v súčasnosti 1 : Československo*. 1. vyd. Bratislava : Veda, 1977. 312 s.

LEŠČÁK, M. – SIROVÁTKA, O. 1982. *Folklór a folkloristika : O ľudovej slovesnosti*. Bratislava : Smena, 1982. 269 s.

TKADLEČKOVÁ-VANTUCHOVÁ, J. 1969. *Živena – spolok slovenských žien*. Bratislava : EPOCH, 1969. 212 s.

ZÁLEŠÁK, C. 1982. *Folklórne hnutie na Slovensku : Od oslobodenia do súčasnosti*. 1. vyd. Bratislava : Obzor, 1982. 312 s.

ZÁLEŠÁK, C. 1988. *Prehľad slovenských ľudových tancov*. 3. vyd. Bratislava : Osvetový ústav, 1988. 172 s.

Internetové zdroje

Bedřich Václavek – český literární teoretik a kritik, přívrženec poetizmu. *Spisovatelé.cz*. 2011. [online]. 2011. [citované 2012-02-18]. Dostupné na internete: <<http://www.spisovatele.cz/bedrich-vaclavek>>.

Ferko Urbánek, vlastním menom František Ľudovít Urbánek – slovenský spisovateľ, dramatik, publicista. *Literárne informačné centrum*. 2003 – 2009. [online]. 2003 – 2009. [citované 2012-03-28]. Dostupné na internete: <<http://www.litcentrum.sk/18871>>.

HLAVATÝ, M. 2008. *FS Furmani*. [online]. 2008. [citované 2012-03-02]. Dostupné na internete: <<http://www.furmani.cvcdomino.com/>>.

Idealizácia – nekritické zdôraznenie kladných hodnôt alebo prednosti a zamlčovanie nedostatkov. *Slovník cudzích slov*. 2007 - 2009. [online]. 2007 – 2009. [citované 2012-03-28]. Dostupné na internete: <<http://slovnickcudzichslov.eu/index.php?page=find&word=idealiz%C3%A1cia>>.

Ján Marták – správca Matice slovenskej, redaktor a literárny historik. *Osobnosti.sk*. 2004 - 2010. [online]. 2004 – 2010. [citované 2012-03-28]. Dostupné na internete: <<http://www.osobnosti.sk/index.php?os=zivotopis&ID=58962>>. ISSN 1338-2403.

Národné osvetové centrum - odborné pracovisko v oblasti kultúry s celoštátnou pôsobnosťou, rezortné odborné-metodické pracovisko pre kultúrno-osvetovú činnosť, koordinačné pracovisko pre teóriu, výskum, analýzu, metodiku, vzdelávanie, informatiku a dokumentáciu v oblasti kultúry. *Návštevník.sk*. 2008 – 2012. [online]. 2008 – 2012. [citované 2012-03-24]. Dostupné na internete: <<http://www.navstevnik.sk/faces/portal/parentInstitution.html?id=1000067>>.

Oskár Elschek – slovenský etnomuzikológ, autor mnohých publikácií, článkov, zborníkov, vedecký pracovník a pedagóg. *Hudobné centrum*. 2007. [online]. 2007. [citované 2012-02-18]. Dostupné na internete: <<http://www.hc.sk/src/muzikolog.php?lg=sk&oid=153>>.

Osvietenstvo – začalo sa rozvíjať v 18. storočí najmä vo Francúzsku a Anglicku, zakladalo sa na dôvere v rozum a na pravde. *Literatúra – stredoškolské poznámky*. 2008. [online]. 2008. [citované 2012-02-07]. Dostupné na internete: <<http://www.literatura.varhol.sk/rubrika/osvietenstvo/>>.

Romantizmus – umelecký smer z konca 18. a začiatku 19. storočia, v Európe a Amerike, zdôrazňujúci citovosť, fantáziu a subjektivismus, najmä vo vzťahu k národnej minulosti. ANDRAŠČÍK, R. 2005 – 2012. *Cudzie slová*. [online]. 2005 – 2012. [citované 2012-02-07]. Dostupné na internete: <<http://www.cudzieslova.sk/hladanie/romantizmus>>.

Samo Chalupka – slovenský spisovateľ, spoluautor Memoranda slovenského národa. *Osobnosti.sk*. 2004 – 2010. [online]. 2004 – 2010. [citované 2012-03-28]. Dostupné na internete: <<http://www.osobnosti.sk/index.php?os=zivotopis&ID=1727>>. ISSN 1338-2403.

Slovensko, kultúrny profil. 2009. [online]. 2009. [citované 2012-01-09]. Dostupné na internete: <<http://www.slovakia.culturalprofiles.net/?id=-13188>>.

Slovensko, kultúrny profil. 2010. [online]. 2010. [citované 2012-01-09]. Dostupné na internete: <<http://www.slovakia.culturalprofiles.net/?id=-13186>>.

Osobná komunikácia

HLAVATÝ, M. 2012. [osobná komunikácia]. [citované 2012-03-15].